

LA VANGUARDIA

FOTOPERIODISME
EN LA GUERRA CIVIL
HEROÏNES A L'OMBRA.

Treball de Recerca

Humanitats

FOTOPERIODISME EN LA GUERRA CIVIL:
HEROÏNES A L'OMBRA

TREBALL DE RECERCA

Humanitats

Vull donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han donat un cop de mà quan més ho necessitava, que han entès el meu mal humor a la recta final, i que han sapigut calmar els meus nervis. Especialment a la meva família més propera, que s'estimen aquest treball com si fos seu. També a la Laura, pel seu suport moral incondicional, amb ella tot és fa més lleuger. A la Pilar Reberte de l'Arxiu Nacional de Catalunya, per la seva amabilitat i els seus minuts prestats. A en Josep M. Figueres, professor de Periodisme a la UAB, per respondre'm els correus enviats i pel seu temps. I com que diuen que el final sempre és el millor, agraeixo al Francesc Alamon la seva paciència i dedicació en aquest treball, amb ell és impossible defallir. Gràcies per ser incondicional.

ÍNDEX

1 .-INTRODUCCIÓ	5
2.- MARC TEÒRIC	7
2.1 Context històric	7
2.2 Importància del Fotoperiodisme	8
2.2.1 Els inicis	9
2.2.2 Edat Daurada	11
2.2.3 El Comissariat de Propaganda	13
2.3 Noms propis del Fotoperiodisme	14
2.4 El Paper de la dona	17
2.4.1 Les Milicianes	18
2.4.2 La Rereguarda	19
2.4.3 <i>Mujeres Libres</i> i altres organitzacions	21
3.- METODOLOGIA	24
4.- PRESENTACIÓ DE DADES	24
5.- DISCUSSIÓ	56
6.- CONCLUSIONS	62
7.- FONTS D'INFORMACIÓ	63
7.1 Bibliografia	63
7.2 Webgrafia	63
7.3 Fotografies i exposicions	64
7.4 Material audiovisual	65
ANNEX I	66

1.-INTRODUCCIÓ

Quan vaig començar a plantejar aquest treball, la meua idea no era massa clara. Els fils que volia estirar no els tenia ben definits. A mesura que anava llegint articles, llibres, i que quedava amb el meu tutor, les idees també s'anaven aclarint. Així doncs qui es llegeixi aquest treball hi trobarà conceptes històrics, gràfics i molta tendresa a l'hora d'explicar-ho tot.

L'objectiu central d'aquest estudi és saber quin paper jugava la dona en la societat de la primera meitat del segle XX i si anava més enllà del tradicional rol de "mare" i "esposa" que se li ha atorgat sempre. Aquesta recerca, però, l'he volgut dur a terme mitjançant la fotografia, i l'he acotat en aquest període per la seva importància històrica i perquè la vida de la dona va canviar per complet. El principal dubte que em plantejava era "què hi pintava la dona en tot allò?", en un escenari farcit d'actors masculins, com era la guerra. Però no em podia quedar aquí, ja que la Guerra Civil va transformar la societat i la seva manera de pensar. Per tant, no he volgut estudiar tan sols la dona miliciana, sinó que he intentat descobrir i parlar de tots els rols que li tocava desenvolupar.

En aquest treball es parla sobre tres temes fonamentals: el fotoperiodisme, la Guerra Civil i el paper de la dona. El nexa comú d'aquests tres fronts és la fotografia. En les fotografies que jo he seleccionat per fer l'estudi de camp hi apareixen dones en els diferents rols que desenvolupaven i, a més a més, s'analitzen els peus de fotografia – escrits pels periodistes. Un altre aspecte important és la composició de la fotografia en ella mateixa. Els plans, les posicions de les protagonistes, els seus gestos corporals... La decisió sobre aquests elements correspon a qui fa la fotografia. D'aquesta manera s'aconsegueix lligar els tres temes.

He volgut escollir aquests tres conceptes com a base del meu treball per diverses raons. Primer, perquè la història i, concretament, el període de la Guerra Civil Espanyola m'apassiona, em desperta una curiositat molt gran i no en tinc mai prou. Segon, perquè quan veig una fotografia realitzada entre els anys 1936 i 1939 no puc evitar posar-me en la pell dels protagonistes d'aquella imatge, i em transporta en aquella època i, fins i tot, em provoca emoció. I, per últim, perquè convé no deixar de defensar i reivindicar el paper de les dones, sempre les heroïnes a l'ombra.

El treball està dividit en dues parts principals, el marc teòric i l'estudi de camp. Al marc teòric és on s'exposa tota la informació necessària per entendre després l'apartat pràctic i les conclusions que se'n trauran. El primer subapartat teòric explica el context històric de la Guerra Civil espanyola a Catalunya. Es tracta de

situar el lector en els períodes històrics corresponents i d'acotar el temps i l'espai que seran motiu d'investigació. Seguidament s'hi tracta el concepte de fotoperiodisme, on s'expliquen els seus inicis, la seva edat daurada i la funció que jugava en el marc de la propaganda política, amb institucions com el Comissariat de Propaganda. El tercer subapartat, titulat *Noms propis del fotoperiodisme*, consisteix en repassar aquells personatges que, crec que són imprescindibles de recordar quan es parla de fotoperiodisme.

Per acabar amb el marc teòric, cal aturar-se el que és, segurament, l'apartat més important del treball: El paper de la dona. Aquest apartat és fonamental donat que el meu treball va encarar a l'estudi del paper de la dona i al tractament que se'n fa dins de la societat per mitjà de la fotografia, tant si se li atribuïa el rol de miliciana en el front, a la rereguarda o bé mitjançant la lluita política. Es destaca també el paper que van desenvolupar algunes organitzacions com *Mujeres Libres* que esdevingué un referent de les institucions que vetllaven pel respecte de la dona en la societat i per la igualtat de sexes.

Pel que fa a l'apartat pròpiament de camp, s'ha realitzat una anàlisi exhaustiva de 77 fotografies obtingudes durant el període de la Guerra Civil. La majoria d'elles procedeixen de La Vanguardia i d'altres, poques, de fotògrafs específics. El que s'ha volgut aconseguir amb aquesta anàlisi és comprovar mitjançant el fotoperiodisme, quin va ser el rol de la dona en aquella la societat; quin paper hi jugava i quina era l'opinió que es confeccionava al voltant seu.

Fent aquest treball he descobert que no és millor aquell qui més fa, sinó aquell qui ho fa amb el cor i amb tota la dedicació del món. Aquest és el sentit últim amb què actuaven les dones i ningú els ho va agrair mai prou. Així doncs, aquest treball és en honor d'elles, de totes aquelles dones que varen lluitar en uns moments tan difícils i que varen suportar-ho tot i més i que, malgrat això, mai van deixar de persistir. Aquest treball és el meu agraïment personal a tota la seva feina i amor.

Espero i desitjo que tothom que llegeixi aquest treball gaudeixi una mica més del que jo ho vaig fer fent-lo. Que, tal com em passa a mi, es captivin per cada una de les fotografies i intentin posar-se a la pell dels/es protagonistes. Que s'introdueixin en aquest fascinant món del fotoperiodisme de guerra, perquè al sortir-ne veuran la vida d'una altra manera.

2.- MARC TEÒRIC

2.1 CONTEXT HISTÒRIC

El segle XX és, segurament, el segle més convuls de la història de la humanitat. Les guerres, les crisis i els conflictes internacionals entre les potències mundials marquen el seu transcurs. El desenvolupament de la imatge gràfica, del periodisme i l'avenç tecnològic en general no són casualitat si s'analitza aquest període. La Primera Guerra Mundial (anomenada pels historiadors "La Gran Guerra"), la Revolució Russa, el Període d'Entreguerres, la Guerra Civil Espanyola, la Segona Guerra Mundial, la Guerra Freda... no són més que uns quants exemples de les causes que varen portar al desenvolupament del periodisme gràfic, també anomenat, Fotoperiodisme.

La Primera Guerra mundial és el primer conflicte del segle XX, i un dels més importants. És en aquest moment de la història que les ideologies prenen més protagonisme (les ànsies de guerra de molts i la súplica de pau d'uns pocs). A més, el sentiment nacionalista està a flor de pell i les rivalitats polítiques i econòmiques entre nacions estan més vives que mai. El món es prepara per una Gran Guerra que necessitarà ser explicada.

Aquesta primera guerra deixa Europa molt tocada econòmicament i social, però tots els esforços que s'emprenen en evitar en un futur un conflicte similar al que s'ha viscut, no serviran per a res. Durant el Període d'Entreguerres el món viu en tensió constant, i és testimoni d'una *Pau Armada* que la majoria ja sap com acabarà.

Mentre Europa s'intenta refer, Espanya també engega els motors de la seva pròpia guerra. La Guerra Civil esclata l'any 1936 i serà l'empenta definitiva per desenvolupar el fotoperiodisme. És en aquest període de la història, en els tres anys que va durar la Guerra Civil, en què se centrarà aquest treball.

Durant la Segona Guerra Mundial s'assoleix la consolidació del que havia nascut tres anys abans, a l'inici de la Guerra a Espanya, l'assentament del fotoperiodisme modern. És just i cert dir, doncs, que el fotoperiodisme modern, tal com el coneixíem avui en dia, neix a Catalunya, l'any 1936, amb l'esclat de la Guerra Civil.

Tots aquests fets necessitaven ser explicats a la població, al món, i això va significar l'evolució del periodisme, avançant a pas ferm en mig d'una societat desigual i marcada per les rivalitats polítiques i militars.

2.2 IMPORTÀNCIA DEL FOTOPERIODISME

Tot allò que passa al món necessita ser explicat, ha de ser transmès a la població per tal que, si vol, pugui estar informada. Tot allò que succeeix al nostre voltant cal ser interpretat. La feina del o la fotoperiodista, ara i abans, és aquesta.

En una societat com la dels anys 30 acostumada a l'impacte gràfic – gairebé tots els diaris anaven acompanyats d'il·lustracions – l'aparició d'aquest nou fenomen va ser tota una revolució social. Tant va ser així que *La Vanguardia*, diari de referència de l'època, va començar a publicar l'any 1929 un suplement de 4 pàgines protagonitzades, principalment, per fotografies. Aquest diari fa ser fonamental en l'evolució del fotoperiodisme i sobretot en el paper de proximitat que va jugar. Si bé és cert que existien altres diaris en aquella època - *La Humanitat*, *La Veu de Catalunya*, entre altres – cap d'ells va encetar el desenvolupament de la imatge gràfica entesa com a fotoperiodisme. Aquesta distinció es deu en gran part al suport que aquest diari rebia de la Generalitat i altres entitats polítiques. És per això que ben aviat es va convertir en el diari de referència del país. Altres diaris anomenats en aquests paràgraf no gaudien del suport necessari per sumar-se al carro del desenvolupament tecnològic que s'estava vivint, fet que els va portar a la segona línia periodística.

El desenvolupament d'aquest gènere ha estat possible gràcies als diferents conflictes que s'han produït al llarg del segle XX, però sobretot a la gran quantitat de guerres que també han estat protagonistes – tal com s'ha citat al punt anterior. Tant és així que el paper del fotoperiodista ha estat clau per narrar i fer saber al món grans esdeveniments, com les dues Guerres Mundials, la Guerra Civil Espanyola, la Guerra de la Triple Alianza, la Guerra del Vietnam... Perquè és sota pressió quan les coses poden sortir millor o pitjor, quan realment se'ns posa a prova. En el cas del fotoperiodisme va ser tot un èxit. El període comprés entre les dues Guerres Mundials, i amb la Guerra Civil al mig, va ser quan el periodisme gràfic es va posar a prova i va demostrar al món sencer que era indispensable per entendre què passava al nostre voltant.

2.2.1 Els inicis

Com tot a la vida, és un fet puntual el que desencadena un gran fenomen. Quan es parla de fotoperiodisme o premsa gràfica, aquest gran fenomen és la impremta. Tot i tenir una llarga història no va ser fins a mitjans del segle XIX que no es va utilitzar per difondre notícies. A més a més, entre 1800 i 1900 varen ser moltes les innovacions fotogràfiques que van facilitar la feina als periodistes. Tot i que els primers reportatges fotogràfics estan datats de mitjans de segle XIX, no va ser fins als anys 80 del mateix segle que es van poder fer públics.

Les fotografies més primitives eren daguerreotips¹, fet que dificultava la difusió als mitjans de l'època, ja que s'havien de refer un altre cop per ser impresos. D'altra banda, se sap que els daguerreotips es van difondre ràpidament per Europa, Canadà, Estats Units i Llatinoamèrica. De fet, els pioners en fotoperiodisme els trobem a la Guerra de Crimea² amb els reporters britànics William Simpson del *Illustrated London News* i Roger Fenton. De la mateixa manera la Guerra de Secessió³ va ser un nou exemple de reporters gràfics. Un dels noms a destacar és Mathew Brady.

L'any 1887 es va inventar el flash, eina avui en dia indispensable per tot fotoperiodista. És evident, doncs, que aquesta nova aparició no va fer més que millorar les condicions del fotoperiodista i donar una empenta a aquest nou ofici que havia sorgit a començament de segle.

El primer documental fotogràfic de la història el trobem l'any 1888, va ser el del danès Jacob Riis – fotoperiodista immigrant als Estats Units - , amb el reportatge *Com viu l'altra meitat*⁴. Malgrat que aquest reportatge no es pugui considerar una font periodística al cent per cent, ja que tan sols és fotografia documental, va ser un gran avenç pel sector del fotoperiodisme perquè demostrava que tenia futur, que la gent es creia el que feien els fotògrafs.

El que aleshores podíem dir fotoperiodisme es va arrelar amb força a bona part d'Europa, però Espanya en va ser una excepció. La relació entre premsa i fotografia del país era bastant rudimentària. Els avenços en la impremta i en tecnologia no es feien tan notables, i això feia que una bona fotografia perdés qualitat i interès en el moment que es publicava en un diari. A tot això se li ha de sumar l'elevat índex

¹ Del francès *dagueréotype*. Va ser el primer procediment fotogràfic anunciat i difós oficialment l'any 1839. Desenvolupat i perfeccionat per Louis Daguerre.

² 1853-1856. conflicte bèl·lic entre l'imperi rus i l'aliança de Regne Unit, França, l'Imperi Otomà i el Regne de Piemont i Cerdenya.

³ 1861-1865. Guerra de la Independència dels Estats Units respecte la seva antiga colònia, el Regne Unit.

⁴ *How The Other Half Lives, 1888.*

d'analfabets que tenia aleshores Espanya i, per tant, la poca gent que podia comprar diaris.

No va ser fins l'any 1925, amb l'aparició de la càmera comercial Leica⁵ que s'arriba a l'edat daurada del fotoperiodisme. Aquest apartat, però, és tractat més a fons en el punt següent.

La Guerra Civil a Espanya, l'any 36, va donar fama i reconeixement a grans reporters bèl·lics, com és el cas de Robert Capa, Agustí Centelles o Gerda Taro, entre altres, però uns 15 anys abans d'aquest esdeveniment ja hi va haver algú que va capturar unes imatges inèdites. Es tracta del conflicte colonial a l'Àfrica⁶ i de Josep Navarro Alemany (1893 – 1976). Aquest personatge no figura en cap llibre d'història ni tampoc en cap pàgina d'Internet, segurament perquè “va preferir l'aventura més que la posteritat”⁷. A principis del segle XX, Barcelona era capdavantera en indústria cinematogràfica, fins i tot tenia tantes sales de cinema com Berlín. Així fou que Navarro ho va veure com una gran oportunitat per endinsar-se en un món que patia canvis constants. Navarro va entrar l'any 1913 a la productora *Pathé Frères* i va treballar per la madrilenya *Cantabria Cine*. Però la vertadera història es coïa al nord d'Àfrica, i va ser allà on va anar a parar. Un cop Josep Navarro va haver arribat al Marroc, se'n va adonar que era, ni més ni menys, que un veritable infern. Entre tants cadàvers, pols, destrucció i tristesa s'hi trobaven, entre altres, el general Francisco Franco, intentant la reconquesta. A principis del 39, la guàrdia civil el va detenir per “rojo separatista” i el van tancar a la presó de Montjuïc.

La Guerra del Riff no és l'únic antecedent del fotoperiodisme modern, ja que també hi trobem la Segona República Espanyola. Una època molt convulsa per Espanya on fotògrafs de la talla de Díaz Palomo, Ortiz, Vilaseca i un llarg etcètera ja es van encarregar de fotografiar tot allò que passava al país aleshores.

Una altra versió és la de Gisèle Freund⁸, que afirma que el fotoperiodisme s'inicià a Alemanya, país on varen treballar els primers grans reporters gràfics, mereixedors d'aquest títol. En mig de la situació grisa que vivia Alemanya a principis de segle XX, amb la derrota de la I Guerra Mundial, el Tractat de Versalles, la inestabilitat de la República de Weimar i el malestar social en què estava envoltat el país, sorgí un

⁵ Càmera molt lleugera, fàcilment portable i que facilitava molt la feina als fotògrafs. Agustí Centelles es va caracteritzar per dur-la sempre a sobre.

⁶ La Guerra del Riff, 1920-1926, insurrecció de les tribus que vivien al Riff contra l'ocupació del colonialisme espanyol i francès.

⁷ Així és com el defineix Núria Navarro, néta de Josep Navarro Alemany, al suplement de diumenge 14 d'octubre de 2012 de *el Periódico*.

⁸ 1908 o 1912-2000, fotògrafa francesa nascuda a Alemanya, especialment coneguda pel seu treball en fotografia documental i pels seus retrats a escriptors i artistes.

solc de llum. Alemanya estava vivint un moment àlgid culturalment parlant, amb noms com Franz Kafka, Albert Einstein o Sigmund Freud. Donat aquest fenomen cultural, varen aparèixer a totes les ciutats alemanyes revistes il·lustrades, com ara "Berlin Illustrierte" i "Münchner Illustrierte Presse". Segons Freund, el "pare" del fotoperiodisme és Eric Salomon.⁹

Tots aquests fets narrats en aquest apartat no són més que els precedents del que s'anomena l'Edat Daurada del fotoperiodisme, que s'inicia amb la Guerra Civil Espanyola l'any 36, aproximadament.

2.2.2 Edat Daurada

Com ja s'ha explicat en el context històric, el segle XX està marcat per les guerres: les dues guerres mundials i, entre mig, la Guerra Civil Espanyola. És en aquest període, entre 1930 i 1950, que el fotoperiodisme assoleix el seu punt més àlgid, l'anomenada Edat Daurada. En el cas d'Espanya, la Segona República i, posteriorment, la Guerra Civil varen ser claus per impulsar el fotoperiodisme. La llibertat d'expressió de què disposava la República, i les dures i cruentes situacions que va causar la Guerra Civil, van ser un excel·lent punt de partida per a joves fotògrafs com Alfonso Sanchez Postela, Agustí Centelles, Díaz Casariego, Josep Brangulí, Albero y Segovia, Santos Yubero o els germans Mayo.

Els anys previs a la Guerra Civil van ser uns anys d'avenç periodístic, però la consolidació d'aquest progrés va ser en la mateixa Guerra. Així ho demostren molts dels canvis que va patir el periodisme. A partir dels Fets de Maig de 1937 i de l'arribada del Govern Central a Barcelona s'inicia un control militar i civil de la informació:

- Confiscacions de diaris: Els diaris són un instruments que arriben a gairebé a tota la població i, per tant, una gran amenaça. La premsa es considera un fort instruments d'influència.
- Col·lectivitzacions: La col·lectivització és com es coneix normalment la socialització dels mitjans de producció, essent el procés del pas d'un règim de propietat privada dels mitjans de producció cap a un règim de propietat social, ja sigui comunitària o estatal. Una altra forma d'aturar aquesta influència cap a la població és col·lectivitzar un diari o, directament, tot un mitjà. En aquest període, el Govern Central es fa seva "La Vanguardia".
- Canvis en la presentació: Trobem un nou vocabulari, més republicà i revolucionari i molt menys eclesiàstic. Els mitjans de comunicació es comencen a creure la seva importància en els fets que estan trabsalsant el país.

⁹ *La Fotografía como documento social*, FREUND, Gisèle.

- Novetats en el contingut: Aquest és el canvi més important, ja que s'imposa una ideologia a cada diari segons el seu propietari. La imatge –ja sigui fotografia, cartell o il·lustració– és utilitzada com a objecte propagandístic.
- Canvis en la distribució: Els partits i sindicats n'assumeixen la distribució. Tenen l'obligació d'enviar els diaris més afins a cada Divisió, donat que la feina dels corresponsals és molt dura i molts cops no es pot dur a terme.

Aquest apoderament de la informació és una mostra més de la importància i la força que anava prenent la premsa, no només en l'àmbit internacional sinó ben a prop de casa. El fet que la gent comprés més diaris i s'interessés més pel que passava al món dóna més sentit a la feina del fotoperiodista, provocant així l'arrelament definitiu de la imatge a la premsa.

Pel que fa a Catalunya un mitjà indispensable és *La Vanguardia*¹⁰, ja que va funcionar durant els tres anys del conflicte com a eina de difusió d'imatges de guerra, tal i com es podrà veure en la part pràctica.

L'impacte que va tenir la Guerra Civil en els periodistes no va ser tan sols nacional, sinó que també va cridar l'atenció a fotògrafs de tot el món. Uns quants noms importants són: Gerda Taro, Georg Reisner i Hans Namuth¹¹ per a la revista *Vu* – com també Robert Capa -, David Seymour per *Regard* o *Live*, Walter Renter per *AIZ* (*Arbeiter Illustrierte Zeitung*) o Kati Horna per *Mujeres Libres* o *Tierra i Libertad*. Tots aquests personatges tenen una forta relació entre ells, perquè tots compartien una forta ideologia republicana. La motivació i el compromís que tots aquests fotògrafs estrangers, entre molts altres, varen mostrar va suposar que la Guerra Civil es convertís en un conflicte conegut a nivell internacional, però sobretot que fos conegut per les seves fotografies, on s'hi mostra la barbàrie i el patiment de la població civil, així com un retrat fidel dels soldats. No obstant, el bàndol nacional també comptava amb la seva representació gràfica amb noms com Serrano, Jaime Pacheco o Ángel Llanos. Aquests fotògrafs, però, no han entrat en la història del fotoperiodisme.

El compromís dels fotògrafs era tal que molts es van allistar a diferents institucions; un exemple destacat són Gabriel Casas, Català Pic o Agustí Centelles cedint els seus serveis al Servei de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Les seves fotografies són comparables amb les dels fotoperiodistes esmentats anteriorment, la realitat dels de "casa" vers la idealització dels del "fora". Una mostra més de compromís és l'allistament al front dels fotògrafs. És el cas de Lluís Capdevila

¹⁰ Fundada l'1 de febrer de 1881 pels germans Godó.

¹¹ El 1986 s'edità a Alemanya un recull de l'obra de Reisner i de la de Namuth, sobre la Guerra Civil: *Spanisches Tagebuch 1936*.

(Comissari de Propaganda i corresponsal de "La Humanitat") i Josep Lladó (primera línia de Guerra).

La Guerra Civil fou una crida als fotògrafs més importants i amb més ànsies del moment, fet que es desencadenà amb al consolidació i acceptació com a professió del fotoperiodisme, així com l'acceptació social per part de la població civil. Els fets succeïts a Espanya durant els anys 1936 i 1939 van servir d'experiència per als reporters gràfics que uns anys més tard van fotografiar la Segona Guerra Mundial.

2.2.3 El Comissariat de Propaganda

És important parlar d'aquesta institució en aquest apartat perquè va ser clau en l'adaptació dels fotògrafs estrangers aquí a Catalunya. També és un bon exemple de com la propaganda influïa en els fotògrafs i en les seves fotografies. L'existència d'instruments com el Comissariat són una prova del suport polític que necessitava la premsa. Les institucions polítiques proporcionaven als diaris – i als seus fotògrafs – tot d'eines per fer més amè i productiu el seu treball.

El Comissariat de Propaganda és creat a l'octubre de 1936 com a instrument propagandístic i de projecció a l'exterior de la Catalunya Republicana. És, doncs, un òrgan d'esquerres. Aquest Comissariat està a càrrec de la Presidència, és a dir de Lluís Companys. De l'estat del President en depèn el funcionament del Comissariat. Aquest vol ser el puntal de referència per a tots els periodistes d'arreu del món vinguts a Catalunya. Així doncs el Comissariat facilitava sales de revelatge, menjar gratuït i allotjament als periodistes forasters. Era una forma de propaganda del govern republicà i del president Companys. Amb

Cartell publicat a *La Vanguardia* el 17 de Gener de 1937. Cartell antifeixista que promou l'allistament al front.

el pas dels dies el Comissariat s'anava consolidant i agafà importància, de manera que va adquirir més drets. Heus aquí algun d'ells:

_ Propaganda al front i a la rereguarda, escrita, parlada, gràfica, artística i esportiva.

_ Capacitat per organitzar Delegacions a l'estranger, és a dir portar arreu les idees republicanes.

Aleshores, el concepte de "propaganda" no s'entenia igual com s'entén avui en dia. Per al Comissariat de Propaganda significava "la realitat cultural catalana"¹². És a dir que aquesta paraula anava plenament lligada amb el concepte de "realitat". L'objectiu clar del Comissariat era portar arreu aquesta realitat mitjançant concerts, himnes, conferències, etc. Un exemple n'és l'homenatge que Catalunya va retre a la ciutat de Madrid (fotografia 53).

Al capdavant de tot això hi havia Jaume Miravittles, President del Comissariat de Propaganda de Catalunya. Miravittles va esdevenir el referent del Comissariat, convertint-se en la figura clau per donar a conèixer "la realitat cultural catalana". Ell era l'encarregat de cuidar el producte i de mantenir la seva màxima qualitat.

Bona part del ressò del Comissariat és donà gràcies a la implicació i col·laboració de noms destacats del panorama cultural del moment a Catalunya, com per exemple Pere Quart o Joan Miró. Aquest magnetisme va arrossegar a la societat a implicar-se en la defensa per la legalitat a la República, assistint a manifestacions, conferències, mítings i un llarg etcètera.

Amb tot això, Jaume Miravittles és converteix en una persona rellevant en el periodisme i en la difusió propagandística. Molts l'han qualificat com la síntesi perfecta de polític i periodista.

2.3 NOMS PROPIS DEL FOTOPERIODISME

Durant la segona meitat del segle XIX molts noms van estar associats amb la fotografia, la il·lustració o bé totes dues coses. En aquest període de temps va ser quan es van sembrar tots els fruits que anys més tard recollirien els fotògrafs del segle XX. William Simpson, Roger Fenton, Mathew Brady i Jacob Riis són els més destacats.

William Simpson va néixer a Glasgow l'any 1823, on moriria l'any 1899. Va ser un artista i precursor del fotoperiodisme. Va dibuixar escenes de la Guerra Crimea

¹² Així ho explica Josep Maria Figueres al llibre *Periodisme en la Guerra Civil*.

(1853-1856) per a la premsa britànica, concretament per l'*Illustrated London News*. Juntament amb Simpson, a la Guerra de Crimea també s'hi trobava Roger Fenton, nascut el 1819 i mort el 1869. Fenton va ser un fotògraf britànic pioner, les fotografies del qual van ser censurades. Aquestes imatges però, no mostraven una imatge cent per cent real dels fets, sinó més aviat "d'una batalla campestre"¹³. Un altre esdeveniment essencial de la segona meitat del segle XIX va ser la Guerra de Secessió Americana, de la qual Mathew Brady (1822-1896) en va captar imatges. Brady fou un dels fotògrafs americans més coneguts del segle XIX, pels seus retrats a celebritats però sobretot per les seves fotos a la Guerra Civil Americana. Segons Gisèle Frund "és la primera vegada que unes fotografies mostren realment allò que passava en el lloc en qüestió i donen una idea clara de l'horror"¹⁴. Per tancar aquest període, cal esmentar Jacob August Riis (1849-1914). Riis és el primer a utilitzar la fotografia com instrument de crítica social, il·lustrant els seus articles sobre les condicions de vida miserables en què es trobaven alguns barris baixos de Nova York. És l'autor del llibre *Com viu l'altra meitat*, citat anteriorment.

Començat el segle XX la situació no es calma, i entre els anys posteriors a la I Guerra Mundial i els anteriors a la Guerra Civil Espanyola, s'hi troben uns fotògrafs en "transició" tecnològica, però també fotogràfica. Dos noms són Josep Brangulí i Josep Maria Sagarra i Plana, tots dos fotògrafs de *La Vanguardia*.

Josep Brangulí (1879-1945), va ser un dels pioners del fotoperiodisme a Catalunya. Les seves obres serveixen com a testimoni dels canvis socials, urbans i industrials que va patir Catalunya en la primera meitat del segle XX. Brangulí va ser tan sols un fotògraf documentalista. Pel que fa a Josep Maria Sagarra i Plana, també forma part d'aquesta generació pionera dels fotoperiodistes catalans. S'estrena com a reporter durant els fets de la Setmana Tràgica, el 1909. Durant els anys 1920 i 1930 va cobrir totes les estades del Rei Alfons XIII a Catalunya, a més de ser un dels fotògrafs oficials de la Generalitat. En acabar la Guerra, Sagarra va decidir quedar-se a Barcelona, fet que li va suposar la retirada del carnet de premsa.

Brangulí i Sagarra també varen fotografiar la Guerra Civil, però les seves fotografies no van tenir tan impacte com les dels catalans Agustí Centelles, o les dels estrangers Robert Capa i Gerda Taro.

Pel que fa a Agustí Centelles s'ha convertit en un símbol de la fotografia de Guerra. I s'ho va guanyar a pols quan el 19 de juliol de 1936, un dia després de la sublevació militar, va sortir als carrers de Barcelona amb la seva càmera Leica a fotografiar tot el que allí passava. La seva obra és molt extensa, i durant molts anys va fotografiar per a *La Vanguardia*. Cal esmentar que no totes les fotografies eren

¹³ *La Fotografia como documento social*, FREUND, Gisèle (pàg. 97)

¹⁴ *La Fotografia como documento social*, FREUND, Gisèle (pàg. 97)

publicades, fet que vol dir que gran part de l'obra de Centelles – i, segurament, de la majoria de fotoperiodistes – era fotografia documental, és a dir, fotografies que no s'arribaven a publicar mai, que el propi autor guardava o bé s'utilitzaven (o s'han utilitzat posteriorment) per a fer exposicions. Agustí Centelles és considerat, per a molts, el pare del fotoperiodisme modern.

Els fotògraf estrangers que van fotografiar la Guerra Civil són molts, però com a nom destacats hi ha Gerda Taro, Robert Capa i David Seymour (Chim). Tots tres tenen molts punts en comú. Els tres es varen camuflar sota un pseudònim o es van canviar el nom, com és el cas de Taro i Capa. Els tres van morir fent la feina que els apassionava, i els tres varen estar sempre al costat de les tropes republicanes i antifeixistes.

Convé parlar de Gerda Taro i Robert Capa junts, ja que a més a més de la professió també estaven units per una estranya relació sentimental. La primavera de 1936, André Friedmann i Gerta Pohorylle es van convertir en Robert Capa i Gerda Taro, respectivament, i varen decidir encaminar-se els dos junts cap a la Guerra Civil que s'estava coent a Espanya. Tots dos eren jueus, Capa nascut a Hongria (1913-1954) i Taro a Polònia (1910-1937). Gerda Taro és una de les primeres dones, sinó la primera, que va fotografiar els horrors d'una guerra des de la primera línia i que, a més a més, va morir en unes condicions també bèl·liques. Segons un article del *New York Times* "Taro i Capa representen una visió romàntica de la persona involucrada en les batalles terribles: la lluita social, i els conflictes polítics de l'època"¹⁵. L'amistat que unia Robert Capa i David Seymour, Chim, va desencadenar en la creació d'una agència fotogràfica, juntament amb Henri Cartier-Bresson, anomenada Agència Magnum.

Tots tres, com ja s'ha dit abans, van morir treballant, fent fotografies i ensenyant al món les barbaritats de les guerres. Gerda Taro va ser la primera, que morí en la Guerra Civil Espanyola, concretament a la Batalla de Bruneta el 1937. El següent va ser Robert Capa a la Guerra del Vietnam, el 1954, en els seus inicis. Finalment Chim va morir l'any 1956 al conflicte del Canal de Suez. Així doncs, són molts factors els que faran que aquests tres personatges restin units per sempre.

No deixa de ser una incògnita el destí del material d'aquests fotògrafs estrangers. De Gerda Taro i Robert Capa se sap que cobriren la Guerra Civil per encàrrec de la revista *Vu*. Les fotografies d'aquests dos personatges també les va comprar la revista francesa *Regards*. També s'ha citat en un paràgraf anterior l'agència que

¹⁵ "Taro and Capa represent a sort of romantic vision of the stateless person involving themselves in terrible battles: the social battles, the political battles of the time." *New York Times*, publicat el 22 de Setembre de 2007.

compartien Robert Capa i Chim. Per tant, tots els fotògrafs vinguts de l'estranger cobrien la notícia per a algun diari o, majoritàriament, alguna revista de fora.

Un altre nom femení a destacar és el de Kati Horna (1912-2000), fotògrafa nascuda a Hongria i exiliada a Mèxic. Kati va rebre de part del Govern de la República encàrrecs per realitzar feines de propaganda. També a Barcelona va treballar per organitzacions i publicacions republicanes, bàsicament anarquistes, com ara *Mujeres Libres* o *Tierra y Libertad*. Quan es va acabar la guerra a Espanya va haver de fugir cap a França, però quan aquesta última va ser envaïda pels Nazis el seu exili va tornar a ser forçat, aquest cop cap a Mèxic.

Aquests noms, però, tan sols són uns quants dels molts fotògrafs que van participar a difondre la Guerra Civil a tot el món, convertint-la, així, en un conflicte mundialment conegut. És gràcies a les imatges de Centelles, Brangulí, Robert Capa o Gerda Taro que avui en dia ens podem fer una idea força real del que aleshores va passar.

2.4 EL PAPER DE LA DONA

Aquest apartat és l'essència de tot el treball. Entendre com les dones varen poder carregar-se a l'esquena les dificultats de tota la societat sencera, assumint a la mateixa vegada diversos rols. La paraula "guerra" s'associa ràpidament amb "soldats", "lluita armada", i tota mena de paraules que poc s'adiuen amb la figura femenina. Però el que va passar a la guerra civil va ser ben diferent. Això serà el que es podrà llegir en aquest apartat, i també és el punt de partida de tot el treball.

L'època de la Segona República (1931 – 1939) va aportar transformacions i canvis socials, polítics i econòmics a la societat d'aleshores. Les dones no en van quedar al marge. Aquesta època de llibertat donà grans esperances a les dones, on la lluita per poder ser partícips de la vida política i social en espais públics va ser-hi molt present. Una de les figures clau d'aquest procés de canvi va ser Clara Campoamor¹⁶, impulsora del sufragi femení i de la llei de divorci. La República va donar també a les dones la jornada laboral de vuit hores, el dret a les vacances pagades (8 dies), augments de salaris així com l'assegurança per maternitat. Tots aquests varen ser factors que van influir clarament en la revolta feminista durant la Guerra Civil. Les dones prenen consciència de la seva situació, i serà el que defensaran durant la revolta.

¹⁶ 1888-1972. Advocada madrilena, diputada al Congrés dels Diputats durant la Segona República, defensora dels drets de la dona.

Quan la guerra va esclatar l'any 1936, les dones van ocupar ràpidament els espais públics com ara la producció – substituïnt els homes –, la política, la cultura o, fins i tot, l'exèrcit. La implicació de les dones cap a la guerra serà màxima i total. Tan és així, que aquesta implicació la van dur a terme de forma diferent, des de visions diferents i des de pensaments diferents. La dona va ser protagonista els primers mesos de guerra per la seva actuació als fronts de guerra amb el paper de milicianes, i protagonista durant els tres anys a la rereguarda i en l'àmbit polític i d'organitzacions feministes.

2.4.1 Les Milicianes

Les Milicianes van ser la sorpresa i, com a conseqüència les protagonistes, dels primers mesos de guerra. Eren dones que van sortir a lluitar i a defensar els seus ideals, així com la República recentment amenaçada. Aquest fet va suposar un trencament sobtat de la imatge de dona tradicional per esdevenir un tret distintiu de la lluita contra el feixisme. És encertat dir, doncs, que la Guerra Civil va dur a la mobilització de la dona.

Aquesta revolució femenina es va notar amb força a les grans ciutats del país, a Barcelona, Madrid o València, on les forces socials eren d'un fort caràcter progressista. Tan és així que en els primers mesos de guerra, la presència de la dona a les mobilitzacions socials i a les Revolucions del poble era constant i significativa. De fet, la dona es va convertir en una habitual imatge de cartells: un dels més famosos és el de la miliciana del dibuixant Arteché, on hi surt una miliciana caracteritzada per la seva granota blava, el fusell a la mà i darrera el poble que la segueix¹⁷. La figura de la miliciana és la d'una dona forta, valenta, que lluita pels seus ideals i per la llibertat de totes les dones. De

Cartell que promou l'allistament de les dones al front.

¹⁷ "MILICIAS. Les milicians us necessiten!". Cartell publicat al diari *La Vanguardia* el 19 d'agost de 1936 (imatge que es troba a la dreta de la pàgina).

manera que les dones es converteixen en un element decisiu en la lluita antifeixista. Un gran exemple és Lina Odena, considerada com un *mito y símbolo de la resistencia contra el fascismo*¹⁸. Durant un període curt de temps, les milicianes van ser tractades com a “heroïnes de la Pàtria”, i, mitjançant la propaganda, es va fer una gran divulgació del lema “Dones al Front!” – tal i com mostra la imatge de la pàgina anterior – en honor a aquestes milicianes i la seva feina.

Però aquesta imatge de la miliciana com a dona lluitadora i ideològica durarà poc, ja que tan sols va ser fruit de la il·lusió i la revolució dels mesos inicials del conflicte. Aquest orgull inicial es va convertir en menyspreu i desaprovació i es substituï el lema “Dones al Front!” per “Dones a la Rereguarda!”. A més a més, es va relacionar les milicianes amb prostitutes, per la relació que aquestes poguessin tenir amb els soldats del front. Aquestes desacreditacions per part de la població i dels sectors més tradicionalistes no varen tenir cap rèplica en defensa de les milicianes. Els sindicats feministes es van mantenir en silenci i no es van pronunciar. Com es veurà més endavant, moltes associacions –entre elles *Mujeres Libres*– estaven en contra de la participació de les dones al front, ja que afirmaven que les milicianes no eren un exemple a seguir i que el lloc de la dona era a la rereguarda, on aquestes podien fer més servei al país. Al front de guerra, les milicianes també van patir discriminació sexual pel que fa a les feines que havien de fer: s’ocupaven de fer el menjar, rentar la roba, portar el correu, etc. Van ser realment poques les que van disparar algun tret.

La informació que es té sobre les milicianes és escassa, ni se’n sap el nombre de dones que es van allistar ni tampoc se sap el nombre de dones que varen morir als fronts de guerra. Malgrat aquesta manca d’informació les milicianes han passat a la història per la seva actitud trencadora, la seva valentia i per la seguretat que transmetien.

2.4.2 La Rereguarda

El paper estrella que van assumir les dones en la guerra va ser el de la rereguarda, el de supervisores del món des de una perspectiva crítica i allunyada del conflicte bèl·lic, amb l’ excepció dels primers mesos de les milicianes. La intervenció de les dones en la vida pública o en política es va fer, doncs, des de la rereguarda, tenint així un fort pes en la societat d’aleshores. Les dones que van participar en les activitats de rereguarda varen ser les responsables de la supervivència d’un país en ple canvi i en plena guerra.

¹⁸ Així és com la descriu Mary Nash al llibre *ROJAS: Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*.

Aquestes dones, que no deixaven de ser revolucionàries, es van trobar amb l'obstrucció d'una societat encara arrelada als costums tradicionalistes, amb una mentalitat massa antiga, que pretenia deixar a la dona tancada a casa ocupant-se dels fills i de la casa. Això, però, no va ser pas així. La presència femenina al sector dels serveis –infermeres, cuineres, modistes...– va ser molt important a l'hora de confeccionar uniformes, atendre els ferits de guerra, així com també donar suport moral als soldats que es trobaven al front. La imatge més difosa durant la guerra va ser la de la dona com a mare, però amb la ideologia lluitadora i ferma de voler canviar les coses:

*Las mujeres de Euzkadi ocupan hoy una vanguardia. Es la vanguardia de las madres. Madres que unas lo son por haber dado a la vida el generoso tributo de otras vidas. Las otras por sentimiento de maternidad. Esta vanguardia e invencible: ante nosotras no se detiene ni la vida ni la muerte... Hemos puesto empeño en vencer al fascismo, en aplastarlo como si fuera un animal dañino aprisionado en un cepo, y lo haremos.*¹⁹

Aquest fragment és un clar exemple de l'actitud de canvi que van prendre les dones des de la rereguarda, i de com es van convertir en un símbol antifeixista que va lluitar fins a l'últim moment per enderrocar-lo, fidels als seus ideals.

Finalment la societat va acabar acceptant que les dones ocupessin la vida pública, però se les anomena "Madrinas de Guerra", una mostra més que la visió tradicional no s'aparta del moviment feminista ni, evidentment, del comportament de la dona. Un altre fet a tenir en compte és la utilització de la dona com a objecte sexual per part dels soldats del front, una mostra més de les moltes coses que encara no havien canviat.

Totes les organitzacions feministes d'aleshores defensaven l'aportació i el lloc de la dona tan sols a la rereguarda, amb el lema "Els homes a la guerra, les dones a la rereguarda" o "*Mujeres al Trabajo!*". Aquest últim feia referència a l'ocupació de llocs de treballs que inicialment pertanyien als homes, però que amb la seva marxa a la guerra quedaven buits. Donat que la producció no es podia estancar, les dones es van fer amb aquests llocs de treball històricament gens relacionats amb la figura femenina, com per exemple, en tallers mecànics, en fàbriques, en els ferrocarrils, etc.

¹⁹ "Pedimos un puesto en la lucha contra el fascismo", *Mujeres*, Edició de Bilbao, març de 1937. Citat al llibre *ROJAS: Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*.

2.4.3 *Mujeres Libres* i altres organitzacions

El protagonisme femení durant la Guerra Civil es va dividir en tres organitzacions. Les més importants són: *Mujeres Libres*, Unió de Dones de Catalunya (UDC) i Aliança de Dones Joves. Totes tres de tendència antifeixista però amb divergències pel que feia a la ideologia. També a Catalunya es troba Agrupació de Barcelona, creada el Setembre de 1936 i de caràcter anarquista.

Al novembre de 1937 es celebra el I Congrés Nacional de la Dona, i és aleshores quan l'antigament coneguda com Organització Antifeixista passa a dir-se Unió de Dones de Catalunya. Segons la presidenta Maria Dolors Bargalló²⁰, les finalitats d'UDC eren tres: 1- Aconseguir que la dona contribueixi a guanyar la guerra, 2- Contribuir al triomf antifeixista i 3- Assolir la reivindicació social i política de la dona²¹.

L'associació més important i amb més difusió va ser, però, *Mujeres Libres*, amb més de 20.000 afiliades. Va ser creada amb l'objectiu d'alliberar la dona obrera de la seva classe social marginada i pobra, la defensa del l'anomenat "Feminisme proletari". Aquesta organització va néixer l'any 1936, quan un grup de dones comencen a preparar la publicació d'una nova revista, "*Mujeres Libres*", de pensament llibertari, amb la intenció de captar l'interès de les dones pel que fa als temes socials. La seva intenció era crear una revolució social amb l'objectiu d'aconseguir la llibertat de les dones. Curiosament, no va ser un moviment sorgit després o durant la guerra, atès que al juliol de 1936 ja s'havien publicat tres números d'aquesta la revista. Les tres principals impulsores varen ser Lucía Sánchez Saornil, Mercedes Comaposada i Amparo Poch i Gascón, totes tres d'ideologia anarquista.

Mujeres Libres defensava la doble lluita de la dona; en primer lloc la lluita per la llibertat exterior –compartida amb els homes– i en segon lloc la lluita per la pròpia llibertat interior –de la qual l'home ja en gaudia feia segles. En aquesta última lluita la dona es troba sola, sense cap suport per part de la pròpia família ni de la societat en què es veu envoltada. Tan sols té el suport de les organitzacions feministes. A continuació es presenta un fragment que així ho demostra:

²⁰ 1900-1980, militant d'Esquerra Republicana, lluità incansablement pels drets de les dones.

²¹ Així ho diu al llibre *Més enllà de silenci: Les dones a la història de Catalunya*, NASH, Mary, Barcelona 1988, Generalitat de Catalunya.

*La Revolución ha de comenzar desde abajo. Y desde adentro. Dejád que entre el aire en la vida familiar, vieja y angosta. Educad a los niños en libertad y alegría. La vida será mil veces más hermosa cuando la mujer sea realmente una "mujer libre".*²²

Tanmateix, *Mujeres Libres* no renunciava a la dona "mare" que cuida dels seus fills, sinó que defensaven una dona alliberada i amb possibilitats d'avançar professionalment i social:

*Tus hijos te querrán porque trabajas. Sabran tu sacrificio de hoy mientras ellos crecen y aprenden. A tu descanso ofrecerán, luego, de mayores, sus aptitudes y su capacidad. Tus hijos sonreirán !MADRE!*²³

Un objectiu comú de totes les organitzacions feministes era combatre l'analfabetisme entre les dones, facilitar una formació professional i cultural per elles per tal de poder substituir els homes en el seu lloc de treball. Un exemple clar d'aquesta acció es troba en el Casal de la Dona Treballadora, impulsat per les dones anarquistes, i que oferia una formació gratuïta a totes aquelles dones que així ho volguessin. Durant l'any 1938 prop de 900 noies i dones en varen fer ús. D'altra banda, *Mujeres Libres* i UDC compartien aquesta tasca de divulgació col·lectiva a més del rebuig vers les milicianes, ja que eren fermament defensores del treball de la dona en la rereguarda.

A banda de totes aquestes institucions feministes que defensaven la causa justa de la llibertat de la dona, també hi trobem dues grans figures defensores dels drets de la dona i en contra del feixisme. Una d'elles era Dolores Ibárruri, coneguda com "La Pasionaria"²⁴ que va pronunciar el mític "No Pasarán!" i que amb un extraordinari art de l'oratòria va aconseguir reconeixement internacional i nacional.

Igual que La Pasionaria també destaca Federica Montseny²⁵, símbol de la Revolució anarquista. El pensament de Federica Montseny, però, contrastava amb el de *Mujeres Libres*, ja que Montseny "considerava que no existia un problema específic de la dona, sinó que existia únicament un problema general humà: la llibertat de l'Home com a persona humana"²⁶.

²² Else, "Mujeres Libres", VIII mes de la Revolució. Citat al llibre "*Mujeres Libres*". *España 1936-1939*, NASH, Mary.

²³ *No es mejor madre la que más aprieta al hijo contra su seno, sino la que ayuda a labrar para él un mundo nuevo*, publicat a "Mujeres Libres", (4 Utopías, 4 Realizaciones). Citat al llibre "*Mujeres Libres*". *España 1936-1939*, NASH, Mary.

²⁴ 1895-1989, dirigent obrera espanyola, una de les fundadores del Partit Comunista d'Espanya.

²⁵ 1905-1994, política i escriptora, fou una líder anarquista espanyola. Va ser ministra durant la Segona República Espanyola i la primera dona ministra de l'Europa Occidental.

²⁶ "*Mujeres Libres*". *España 1936-1939*, NASH, Mary. (pàg. 21)

Tal i com diu la *Federación de Mujeres Libres*, el 19 de juliol de 1936 va ser una data que va marcar, per a les dones espanyoles, un lloc d'honor en l'evolució humana, i es va concretar en el paper de la dona com a factor indispensable amb possibilitats i solucions davant els tràgics moments que va viure Espanya aquells anys²⁷.

²⁷ "Mujeres Libres". *España 1936-1039*, NASH, Mary. (pàg. 97)

3.- METODOLOGIA

Alhora de dur a terme l'anàlisi de les fotografies, el primer que vaig pensar va ser d'on les havia de treure, per on havia de cercar. Amb el meu tutor de seguida vam veure viable l'opció de l'Hemeroteca de *La Vanguardia*, i és d'allí d'on he extret la majoria de les fotografies. El meu criteri per seleccionar les fotografies adients era, fonamentalment, que en aquestes hi aparegués una o més dones, independentment del rol que realitzés. Un cop extretes totes les fotos del diari va començar una tria més exhaustiva, eliminant aquelles fotografies on la imatge de la dona no era prou clara. D'aquí en varen sortir 68 fotografies. Seguidament les vaig penjar totes al Picassa, per tal que fossin visibles també pel meu tutor i vaig prosseguir a ordenar-les. El criteri que vaig seguir és molt lògic, per ordre cronològic, de manera que pogués saber de forma ràpida en quin període es trobava cada fotografia (amb el format: aaaammdd).

Un cop ordenades les fotografies va arribar el moment de confeccionar la taula per analitzar-les. Les sis primeres columnes serien un anàlisi més formal i les dues últimes d'anàlisi de contingut. En la primera columna hi ha introduïdes tres dades, número de foto, data i font (fotògraf), donat que les tres van molt lligades. En la següent columna s'ha volgut lligar quatre de les cinc W (què, qui, quan, on), per tal d'obtenir una primera visió de la fotografia. La última de les cinc W està introduïda en la tercera columna, com està realitzada la fotografia, ja que té prou importància com perquè tingui una columna per ella sola. La quarta i la cinquena van molt lligades perquè és on es comença a parlar explícitament de la dona, la seva ocupació i el seu rol. La columna número sis simplement indica si està publicada o no, però és un detall fonamental donat que parlem de fotoperiodisme, és una dada que no podia faltar. I les dues últimes són les que analitzen el contingut. He volgut separar el peu de foto de la interpretació perquè el peu és l'anàlisi del periodista que ha redactat aquella notícia, però en canvi la interpretació és des de una visió externa.

Un cop elaborada la taula i introduïdes les dades, va arribar el torn de la discussió.

4.- PRESENTACIÓ DE LES DADES

En les pàgines següents hi trobareu les taules amb les fotografies analitzades, la part pràctica del meu treball.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
1 19360725 Sagarra (o Centelles)	Infermeres que intercanvien productes sanitaris amb els soldats. Barcelona	Esponània neutra	Abastir d'elements sanitaris dels soldats que van cap al front (Cossos de Sanitat)	Rere- guarda	Publicada a La Vanguardia el 25 de juliol de 1936	Titular: "Columnas de fuerzas leales parten hacia la capital de Aragón". No hi ha cap menció a la dona tot i sortir en dues fotografies.	En la fotografia la dona comparteix protagonisme amb l'home. La dona està entregada a l'ajuda al front.
2 19360725 Sagarra (o Centelles)	Infermeres posant per a la fotografia. Barcelona	Preparada neutra	Cossos de sanitat	Rere- guarda	Publicada a La Vanguardia el 25 de juliol de 1936	Titular: "Columnas de fuerzas leales parten hacia la capital de Aragón".	La dona com a centre d'atenció. La dona solidària, compro- mesa.
3 19360728 -	Nens de la Casa de la Caritats pas- segen pels carrers de Bar- celona acom- panyats de noies voluntà- ries.	Esponània neutra	Voluntàries	Rere- guarda	Publicada a La Vanguardia el 28 de juliol de 1936	Peu de foto: "Los niños de la Casa de Caridad salen a paseo, acom- pañados, por primera vez, de señoritas". El peu emfatitza que les dones són les que acompa- nyen els nens. Ús del diminutiu "se- ñoritas" pel que representa de no- ies "joves".	La dona capta tota l'atenció de la foto- grafia. La dona com- promesa i entregada als altres. La dona fa el rol que li "toca" fer en aquesta societat amb els papers ben estructurats, la cura dels nens.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
4 19360728 -	En les dues fotografies apareixen dones cuinant per a les milícies populars. Barcelona.	Les dues: Preparada neutra	Cuinar per a les milícies populars.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 28 de juliol de 1936	Peu 1a: "Preparando la comida para una cantina popular" 2a: "Cocinando para las milicias populares". Els peus de foto són bastant neutres. No hi ha connotacions pel que fa al paper de la dona.	En les dues fotografies la dona és estrictament protagonista i capta tota l'atenció. Un cop més és una mostra de l'entrega en la Rereguarda de les dones. Com també de la presa de possessió dels llocs de treball que deixen els homes.
5 19360730 Contreras i Vilaseca	Una miliciana que beu al front. Madrid.	Espontània neutra	Miliciana	Lluita al front.	Publicada a La Vanguardia el 30 de juliol de 1936	Peu: "Una muchacha, enrolada en las milicias, apaga su sed con el agua de una tina de una obra en construcción". Peu neutre. Sense connotacions.	La dona és l'única protagonista. La fotografia també destaca la pistola que la miliciana porta a les mans. En aquesta foto la dona adopta un posat <i>bèl·lic</i> .
6 19360806 Contreras i Vilaseca	Milicianes armades oposant resistència. Guadarrama.	Preparada neutra	Milicianes	Actuació en el front de combat	Publicada a La Vanguardia el 6 d'agost de 1936	Peu: "Las mujeres, perfectamente uniformadas, toman parte activa en el ataque al puerto de León". Peu neutre. Absència de connotacions.	Viva imatge de la miliciana. La dona com a lluitadora i valenta. Imatge de normalitat social, la dona també pot anar a la guerra.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
7 19360809 Contreras i Vilaseca	Un soldat ensenya a una dona miliciana com fer servir el fusell. Madrid	Espontània de pro- paganda (Cridar a la participació de les do- nes com a milicianes).	Miliciana	Lluita al front	Publicada a La Vanguardia el 9 d'agost de 1936 (portada)	Peu: "Las entusiastas mu- chachas, aun con diversidad de ata- víos, efectúan ba- jo las órdenes de los instructores, movimientos de ardoroso patrio- tismo. – He aquí una miliciana recibiendo ins- trucciones acerca del manejo del fusil". Aquest peu mostra cert orgull respecte la po- sició de les dones en la guerra.	En aquesta fotografia l'home ensenya a la dona, però no s'entén com un senyal de discriminació sinó tot el contrari, imatge d'igualtat entre ho- mes i dones. I en tot cas, motiu de propa- ganda perquè les do- nes es sentissin aptes i convençudes per anar al front.
8 19360823 Puig Farran	Dues milicianes que col·loquen una bandera. Mallorca	Espontània de pro- paganda (Cridar a la participació de les do- nes com a milicianes).	Miliciana	Lluita al capdava nt del front.	Publicada a La Vanguardia el 23 d'agost de 1936	Peu de foto: "Dos milicianas colo- cando una ban- dera en un alto- zano". Peu neu- tre, sense con- notacions nega- tives ni positives.	La dona és la pro- tagonista de la foto, actuant de manera normal al front de guerra. Així doncs, presència d'una total igualtat. Protagonisme ideo- lògic (presència de la bandera, segurament republicana).

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
9 19360827 Agustí Centelles	Dues dones repartint menjar als soldats. Front d'Aragó.	Espontània neutra	Donar de menjar als soldats, preparar el menjar.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 27 d'agost de 1936	Peu de foto: "Milicianas, repartiendo el almuerzo". El peu parla de "Milicianas", però observant la fotografia sembla que les dones ocupen un lloc a la Rereguarda i no pas al capdavant del front.	Aquesta és una foto més tradicionalista. La dona dedicada a l'home, a fer el menjar, cuidar la casa i els fills. El que pot voler transmetre és que el paper de la dona al front no és tirar trets.
10 19360901 Piug Farran, Centelles o Sagarra	Un milicià i la seva esposa casant-se abans de marxar cap al front. Barcelona.	Preparada de propaganda (els homes que s'allistin al front després podran continuar amb la seva vida privada).	Muller	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia l'1 de setembre de 1936	Peu de foto: "El miliciano José Carranza, que contrajo matrimonio con Josefina Munñè, el mismo día de salir para el frente". El peu emfatitza amb el paper del milicià.	El protagonista de la foto és l'home. La dona és anomenada entre comes com una cosa més a dir sobre el milicià. L'ambient de guerra és molt present.
11 19360902 Maymó	4 noies que cusen, segurament, uniformes per als homes del front. Barcelona.	Preparada neutra	Cosir/elaborar roba per als soldats del front.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 2 de setembre de 1936 (portada)	Titular: "La mujer y la lucha antifascista". És un titular clar. Tant aquest com el peu de pàgina fan referència al paper transcendent que té la dona a la guerra. Es nota l'orgull cap a la dona, símbol de propaganda.	En aquesta fotografia tan sols surten dones. Totes 4 estan treballant per la guerra. Aquesta foto seria un exemple clar del paper majoritari que va tenir la dona durant el període, associat a les màquines de cosir, a la cuina i a la casa.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
12 19360906 Wide World	Dolores Ibárruri envoltada de periodistes. París.	Esponània de propaganda (propaganda política)	Promoure les seves idees arreu.	Política.	Publicada a La Vanguardia el 6 de setembre de 1936.	Peu de foto: "Dolores Ibárruri, la diputada comunista asturiana que ha hecho famoso el nombre 'Pasionaria', se encuentra actualmente en París, con otros representantes de nuestro 'Frente Popular' [...]". És un peu neutre, informatiu.	En aquesta fotografia hi ha una sola protagonista. Dolores Ibárruri representa la dona compromesa amb la política. Abans, les dones no podien participar en les converses polítiques. Així doncs, pla d'igualtat.
13 19360913 Puig Farran	Una dona fa companyia a un soldat que resta ferit en un hospital.	Preparada neutra.	Cuidar els malalts i els ferits de guerra.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 13 de setembre de 1936	Titular: "Hospitales de Barcelona. El de Pompeya". Titular neutre, sense connotacions.	En aquesta fotografia la dona és la companyia de l'home. No l'està curant ni li dona el menjar. Simplement li fa companyia. Clara imatge del treball en la Rereguarda. Es podria entendre com una imatge de solidaritat amb els homes del front.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
14 19360919 Sagarra	Dones treballant en la Rereguarda, confeccionant roba pels milicians. Barcelona	Preparada propaganda (presència de somriures a càmera. Per promoure la participació de les dones a la Rereguarda).	Fabricar vestits pels soldats que es troben al front.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 19 de setembre de 1936	Titular: "Ropas de abrigo para los milicianos". El peu de la foto dóna mèrit a les dones que "després de trabajar durante el día en sus respectivos oficios" encara treballen a la Rereguarda per ajudar els milicians.	Totes les fotografies de la pàgina del diari ens mostren el grau de compromís que tenen les dones. Destaca el seu permanent somriure en moltes de les fotos.
15 19360920 Roldán-May	Una miliciana republicana mostra el seu fusell com a senyal de salutació victoriosa. València.	Preparada neutra	Miliciana.	Combatre a primera línia de guerra.	Publicada a La Vanguardia el 20 de setembre de 1936 (portada).	Titular: "Milicianas de la República". Peu foto: "Pilar Pérez Llopis, sargento del Batallón 'Pablo Iglesias', de Valencia". El diari presenta aquesta miliciana amb orgull, fins i tot al peu publica el seu nom i cognoms.	La dona, com a miliciana, és l'única protagonista de la foto. Aixeca amb força el fusell, orgullosa de lluitar per la República.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
16 19360922 Universal	(Dalt) Una parella abraçant-se després de temps sense veure's. (Esquerra) Una parella parlant. (Dreta) Dos homes i dues dones, els primers amb armes a la mà i les dones cosint.	Les tres fotografies semblen preparades. La de dalt podria ser de propaganda i les altres dues neutres.	La dona espera l'home.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 22 de setembre de 1936	Titular: "ESTAMPAS DE GUERRA". Peu: "A medida que los pueblos van siendo reconquistados y desalojados de ellos las fuerzas facciosas, va renaciendo la tranquilidad". El que vol transmetre aquest peu és tranquil·litat, fer veure a la població que no tot és dolent a la guerra. De las "estampas de guerra" que es mostren no n'hi ha cap de bèl·lica.	En aquestes tres fotos la dona no es veu discriminada ni apartada. En totes tres apareix en el mateix pla que l'home i és tractada igual.
17 19360926 Keystone	Dues milicianes posen davant de la càmera. Front d'Aragó.	Preparada neutra (podria ser també de propaganda, donat el somriure que mostren a càmera).	Milicianes	Lluita al front de combat.	Publicada a La Vanguardia el 26 de setembre de 1936	Peu de foto: "Dos bellas milicianas llegadas de Ripoll". En aquest peu hi trobem una connotació, "bellas".	Les dues dones es mostren somrient a la fotografia, mostrant certa normalitat.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
18 19360927 Villarubias	Tres dones treballant per a fer roba pels soldats del front. Barcelona .	Preparada neutra (es veu que és propagand a perquè surten les tres juntes en el pla).	Confeccionar roba d'hivern per als milicians	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 27 de setembre de 1936 (portada).	Titular: "Ropas de invierno para los milicianos". Titular neutre, absència de connotacions.	La dona a l'ombra de la guerra. Aquesta fotografia mostra el treball constant de Rereguarda que feia la dona, cuidant-se de tots els detalls.
19 19361014 Puig Farran	Una dona treballa fent roba pels soldats del front. Lleida.	Preparada neutra (la noia va molt mudada per treballar, podria ser perfectament una model).	Confecció de vestits pels milicians del front.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 14 d'octubre de 1936 (portada).	Peu de foto: "Esta linda muchacha leridana, que tiene, quizás, en el frente, a los suyos, ocupa íntegro su día en confeccionar ropa para las milicias". Peu de foto neutral, sense connotacions i descriptiu. Ressalta la feina de la dona.	La fotografia té com a protagonista la dona, destacar la feina que aquesta fa i que, sovint, queda a l'ombra. Alt grau de compromís.
20 19361014 Puig Farran	Tot de dones treballant en la Rereguarda, en la confecció de roba pels soldats. Lleida.	Preparada neutra	Elaboració de roba pels milicians del front.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 14 d'octubre de 1936.	Titular: "Lérida trabaja para las milicias". Aquest titular és neutre.	Totes les persones que surten a les fotografies són dones. Es dona per fet, doncs, que les dones tan sols estan al servei dels soldats i de les milícies. Mostra d'entrega i compromís per part de les dones.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
21 19361017 Agustí Centelles	Es veu una miliciana llesta per defensar les seves idees. Amb el fusell a l'espatlla. Front d'Aragó.	Preparada propaganda (el somriure de la protagonista i la roba que porta fan pensar que sigui de propaganda).	Miliciana	Lluitar a primera línia de guerra.	Publicada a La Vanguardia el 17 d'octubre de 1936	Titular: "En el frente de Aragón". Ni el titular ni cap peu fan referència a la foto en concret, fet que fa pensar que segurament és una foto destinada a la propaganda.	La miliciana es mostra somrient davant la càmera. És una foto que mostra certa igualtat i compromís de la dona al capdavant de la guerra.
22 19361021 -	Una àvia i la seva néta tiren una carta a correus. Barcelona.	Preparada neutra.	Cuidar dels fills/es i dels néts/es.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 21 d'octubre de 1936	Peu de foto: "Una viejecita, llevando en brazos a su nieta, echa la carta de su hijo, que se encuentra en el frente". És un peu explicatiu, neutre.	Aquí es troba una ocupació més de la dona, la cura dels fills/es i els néts/es. Imatge tradicional. Connexió amb el rol de "pare de família".
23 19361029 -	Muntatge de 4 fotografies que mostra el treball de la dona al front. Front d'Aragó.	La foto de dalt és Espontània neutra, les altres tres preparades neutres.	Rentar la roba dels milicians, cosir, cuinar.	Rereguarda (treballa nt al front)	Publicada a La Vanguardia el 29 d'octubre de 1936	Titular: "LA LABOR DE LAS MUJERES EN EL FRENTE". El titular destaca la "veritable" feina de les dones al front. Al peu de foto parla de les milicianes com la "nota alegre y optimista en los rostros graves y cetrinos de los bravos milicianos". Com també que la lluita és cosa d'homes.	Aquestes quatre fotos mostren la dona que treballa pels soldats. La dona que no és prou valenta per lluitar, perquè "lluitar és cosa d'homes".

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
24 19361114 Tarrayó	Una miliciana en portada, amb la mirada perduda i el rostre serè.	Preparada propaganda (allistament de les dones al front).	Miliciana	Defensar els seus ideals des de primera línia de guerra.	Publicada a La Vanguardia el 14 de novembre de 1936 (portada).	<p>Peu de foto: "Una bella miliciana, cuyo rostro sereno y grave a la vez, refleja fielmente el espíritu de estos días decisivos para la historia de nuestro país. La mujer española que siempre tuvo exacta consciencia sobre sus deberes, se ha puesto al servicio de La Revolución".</p> <p>Alabança cap a la dona. Connotació física, "bellas". La dona disposada a fer la Revolució, a canviar les coses.</p>	La imatge parla per sí sola. Com també el peu de foto. Mostra la entrega màxima de les dones a la guerra, no tan sols a la Rereguarda sinó també a primera línia. Així doncs trobem un pla d'igualtat, les dones també lluiten com els soldats. Aquesta miliciana, però, seria el prototip d'aquesta (bonica, decidida, segura...). Segurament és una model, un estàndard de miliciana.
25 19361119 R. Vilarrubias	Dues dones elaboren roba pels soldats de les milícies. Igualada.	Espontània propaganda (Connotacions d'atracció per anar al front de guerra).	Confecció de roba pels soldats que es troben als fronts.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 19 de novembre de 1936	<p>Titular: "Jerseys para las milicias".</p> <p>És un titular neutre, absent de connotacions. Simplement descriu el l'activitat de la dona.</p>	Aquesta és la clara imatge de la dona a la Rereguarda. La dona somrient, fent veure que tot està bé i treballant perquè els soldats del front no pateixin per res més que per guanyar la guerra. Imatge tradicional.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
26 19361119 R. Vilarrubias	Un grup de do- nes cosint i ela- borant roba per les milícies. Igalada.	Preparada propagand a (el peu ens dóna pistes: in- tenció de voluntaris me, de haver-ho de fer).	Cosir i con- feccionar tot tipus de roba pels soldats del front.	Rere- guarda	Publicada a La Vanguar- dia el 19 de novembre de 1936	L'engloba un peu general: "Las mu- chachas aprove- chan todas las ho- ras que les dejan libres sus labores cuotidianas para entregarse de lle- no al cumplimen- to del deber que impone la guerra en la retaguardia: la ayuda". És un peu clar. Destaca l'entrega de la do- na per damunt de tot.	L'ambient en que es troben les protago- nistes de la fotografia sembla distès. La do- na assumia amb resig- nació el seu paper de cooperant en la Rere- guarda.
27 19361206 -	Una miliciana amb el puny enlaire en senyal de lluita.	Preparada propagan- da (segura- ment feta en un estu- di, clamar la partici- pació de la dona en la guerra, al front).	Miliciana	Lluitar al capdava nt dels fronts de guerra.	Publicada a La Vanguar- dia el 6 de desembre de 1936.	Titular: "Salud, España". Així es titulava l'obra que es va representar a Moscou i que mostrava la lluita del poble espa- nyol vers els fei- xistes.	Aquesta fotografia és una mostra que l'acti- vitat de la dona com a miliciana era recone- guda a tot el món. Hi trobem un pla d'igual- tat.
28 19361210 Centelles	Tres dones cuidant d'in- fants que han patit els es- tralls de la guerra. Barcelona	Preparada propagan- da (cada dona està fent una acció con- creta. Sen- tit de vo- luntarietat)	Cuidar dels infants que passen més penúries per culpa de la guerra.	Rere- guarda	Publicada a La Vanguar- dia el 10 de desembre de 1936 (portada)	Titular: "La obra acogedora de la retaguardia". Un cop més el titular i el peu de la foto destaquen la gran feina duta a ter- me per la dona en la Rere-guarda.	De nou la foto mostra el grau de compromís màxim. Destaca la tendresa de la imatge, les dones cuidant dels infants. Estampa clàs- sica i tradicionalista.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
29 19361223 -	Una miliciana preparant una ofensiva en contra dels tancs enemics.	Esponània neutra	Miliciana	Lluitar a primera línia de guerra.	Publicada a La Vanguardia el 23 de desembre de 1936	Peu de foto: "Esta miliciana, hija de un minero asturiano, figura en una secció de antitanquistas". Aquest peu ens dóna una informació extra ("hija de un minero asturiano"), que ressalta la figura de la miliciana.	La dona és la protagonista de la imatge. Es veu segura i valenta (prototip de la miliciana). Imatge d'igualtat: la dona també pot ocupar el lloc de l'home així com un lloc de responsabilitat i perill. Realment sembla una miliciana autèntica, sense ornaments ni intenció propagandística.
30 19361225 -	Es veu en portada la imatge d'una miliciana treballant amb el seu fusell. Madrid	Preparada propaganda (aquesta miliciana va tota pentinada, amb arracades i ben vestida).	Miliciana	Lluitar des de primera línia de guerra.	Publicada a La Vanguardia el 25 de desembre de 1936 (portada).	Titular: "La mujer en las avanzadas". És un titular explícit. Resalta l'aportació de la dona al front i el pas de gegant que aquesta ha fet.	Aquesta imatge demostra un compromís clar de la dona per defensar la República, com també una imatge d'igualtat respecte l'home.
31 19370112 Centelles	Treballadores o voluntàries a la Casa de la Maternidad. Barcelona.	Preparada neutra (també podria ser propaganda de Rereguarda)	Ocupar-se dels nens sense llar.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 12 de gener de 1937.	Peu de fotos: "En la casa de Maternidad se lleva a cabo, entre los niños que en ella se encuentran, un importante reparto de juguetes". És un peu neutre, sense connotacions.	La dona està plenament dedicada als altres, en aquest cas als nens orfes. Remarca el paper de la dona com a "mare" i com a cuidadora de la llar. Els rostres d'aquestes són serens i tranquils, sempre amb un somriure a la cara.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
32 19370117 Merletti	Un grup d'infermeres assistint al teatre. Barcelona.	Preparada propaganda (presència de CNT i l'AIT)	Cura dels malalts de guerra i de la població en general.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 17 de gener de 1937.	Peu de foto: "Grupos de enfermeras que asistieron al gran festival celebrado en el Teatro Cómico a beneficio de los hospitales de Barcelona, organizado por la vigilancia nocturna, en colaboración con la CNT-AIT". És un peu neutre, sense connotacions.	El que ens vol transmetre el periodista mitjançant la foto i el peu és que la població (les dones) es diverteixen al mateix temps que ajuden els qui més ho necessiten. Tot i així el rol de la dona és força clar.
33 19370127 Suárez	Tres dones treballant en un taller tèxtil. (Barcelona?)	Preparada neutra. Les tres dones segueixen una mateixa línia.	Confeccionar roba pels milicians, sobretot uniformes.	Rereguarda (ocupació dels llocs de treball).	Publicada a La Vanguardia el 27 de gener de 1937.	Titular: "Los talleres colectivizados". El titular no fa referència al de la dona, sinó més aviat a l'afectació política dels llocs de treball.	Aquesta fotografia mostra la incorporació forçada de la dona als llocs de treball. En la imatge es veu la cara de concentració de les dones, la cura i el compromís que sempre hi aportaven.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
34 19370127 Suárez	Quatre dones amb el fusell a la mà llestes per disparar en qualsevol moment. Madrid.	Preparada Propaganda.	Miliciana	Defensar la seva ciutat utilitzant les armes.	Publicada a La Vanguardia el 27 de gener de 1937 (portada).	Titular: "La mujer madrileña y la lucha contra el fascismo". El titular associa la dona madrilenya amb la lluita armada. Trobem una con-notació a l'inici del peu de foto: "Madrid no caerá nunca en poder del fascismo". Així doncs, les dones són clau per evitar aquesta derrota.	La dona és la protagonista total de la fotografia, on s'equipara amb l'home. La dona també pot agafar les armes i sortir al carrer a defensar la seva ciutat. La fotografia vol destacar l'actitud d'aquestes valentes dones, la seva fortalesa.
35 19370130 -	Una noia amb el seu germà en braços intentant caminar entre la runa. Madrid.	Esponània neutra (també podria ser propaganda, utilitzada en contra dels bombradejos feixistes).	Encarregada de la família.	Rereguarda, mare de família.	Publicada a La Vanguardia el 30 de gener de 1937 (portada).	Peu de foto: "Esta muchacha salvó a sus dos hermanitos, que quedaron entre los escombros de sus viviendas. [...]". El peu destaca el paper de la ciutat de Madrid, com també el de la noia que salva els seus germans de la mort.	Sorprèn el posat de la dona en portada, molt diferent de tots els anteriors. Una noia superada pels fet que aguanta com pot en braços el seu germà. Aquesta és la imatge més cruel de la guerra i del paper de la dona, que la majoria de cops li tocava aguantar-ho tot sense que pogués defallir.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
36 19370221 Centelles	Federica Montseny en una assemblea.	Espontània de propaganda.	Realitzar xerrades, assemblees o reunions de caràcter combatiu.	Primera línia política.	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Titular: "La Mujer y la Guerra". És un titular clar, que mostra la visió política de la dona, apartant la Rere-guarda i la milícia. Les dones també tenen la capacitat de parlar i de convèncer.	Aquesta imatge mostra la dona revolucionària amb la seva capacitat d'oratória. Alguns rostres del públic es poden identificar dones, interessades en la política i en la lluita social. Imatge en pla d'igualtat, la dona també pot i ha de ser escoltada.
37 19370221 Centelles	Dolores Ibarruri en una assemblea.	Espontània de propaganda.	Realitzar xerrades, assemblees o reunions de caràcter combatiu.	Primera línia política.	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Mateix titular que la fotografia 36. Peu de foto: "En las asambleas y reuniones, en donde mujeres como Dolores Ibarruri, saben hacerse interpretas de las aspiraciones del pueblo". Aquest peu parla d'una dona convincent, que és més escoltada que no pas els homes. La dona com a veu del poble, com a representant d'aquest.	Aquesta imatge mostra la dona revolucionària amb la seva capacitat d'oratória. Alguns rostres del públic es poden identificar dones, interessades en la política i en la lluita social. Imatge en pla d'igualtat, la dona també pot i ha de ser escoltada.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
38 19370221 Centelles	Una dona treballant en un taller tèxtil.	Preparada neutra.	Treballar a les fàbriques i ocupar llocs de treball dels homes per tal de garantir el funcionament del país i d'aprovisionar els soldats del front.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Mateix titular que la fotografia 36. Peu de foto: "Prestando servicios inolvidables a los refugiados". Resalta el treball de la dona ("inolvidables").	Aquesta imatge mostra la generositat de la dona, l'entrega d'aquesta vers la població i, sobretot, cap als soldats que lluiten al front.
39 19370221 Centelles	Una dona voluntària que realitza tasques sanitàries.	Preparada neutra.	Ajudar als hospitals, dur a terme cures sanitàries.	Rereguarda (ocupació dels llocs de treball).	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Mateix titular que la fotografia 36.	La dona volcada a l'ajut social, realitzant feines que mai abans havia fet. Alt grau de compromís.
40 19370221 Centelles	Un grup d'actrius confeccionant roba pels milicians.	Preparada neutra.	Confecció d'uniformes per als soldats.	Rereguarda	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Mateix titular que la fotografia 36.	La foto demostra la màxima dedicació de les dones, ja que fins i tot aquestes actrius aprofitaven els descansos per treballar a favor de la República i dels soldats del front.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
41 19370221 Centelles	Un grup de dones que treballen en una fàbrica. També hi ha apareixen dues criatures.	Preparada segurament de propaganda.	Treball a les fàbriques ocupant el lloc dels homes.	Ocupació dels llocs de treball.	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Peu de foto: "Obreras que en las fábricas suplen la labor de los hombres, todas las mujeres españolas tienen la más elevada conciencia de este momento histórico que ha de ser el punto de partida de la libertad del mundo". Emfatitza en el paper de la dona, la seva importància per guanyar la guerra. Clara tendència republicana.	Per primer cop la dona pot entrar a treballar en una fàbrica sense cap problema. La dona aguanta la societat, fa possible la consumició com també la producció de productes. Així doncs s'ha convertit en una peça clau de la societat del moment. En la fotografia també hi ha apareixen dues criatures: la dona no deixa mai de ser "la mare".
42 19370221 Centelles	Una dona ensenya un nen a l'escola.	Esponània neutra.	Col·laboració en l'educació.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 21 de febrer de 1937.	Mateix titular que la fotografia 36.	És una de les primeres imatges on apareix la dona com a "educadora". És un paper que va molt lligat amb el de mare, i la relació d'aquestes amb els infants i els més menuts.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
43 19370223 Centelles	Tres inferme- res de la Creu Roja parlant amb un home (podria ser col- laborador, un fotògraf, un or- ganitzador, o simplement un assistent). Barcelona.	Preparada (la noia del mig mira a càmera) de propagan- da.	Inferes de la Creu Roja que recap- ten fons per ajudar als hospitals que passen més dificul- tats.	Rere- guarda.	Publicada a La Vanguardia el 23 de febrer de 1937 (portada).	Peu de foto: "El domingo celebró la Cruz Roja una «Diada» destina- da a recaudar fondos para hos- pitaless y CMM de convalecencia. Todo el pueblo barcelonés prestó a los actos organi- zados con dicho motivo su más entusiasta asis- tencia". El peu relaciona l'entu-siasme de la Dia-da amb les infer-meres, ja que són elles les que sur-ten en portada.	En aquesta fotografia les tres dones estan al servei de l'home. Les tres li mostren o bé li expliquen en què con- sisteix la diada. Tots els qui apareixen al pla estan somrient, imatge distesa.
44 19370226 Vilarrubias	Una noia vo- luntària té cura d'aquesta cria- tura, segura- ment en un or- fenat. Catalunya (Barcelona).	Preparada (hi ha dues noies ate- nent a un sol nen/a) probable- ment de propagan- da.	Voluntàries al Socorro Rojo Inter- nacional.	Rere- guarda.	Publicada a La Vanguardia el 26 de febrer de 1937 (portada).	Peu de foto: "La labor que realiza en toda Cataluña el Socorro Rojo Internacional, verdadera-mente extraordinaria, es digna de los ma- yores elogios". De nou remarca el paper de la do- na a la Reregua- da.	El somriure de la dona és el protagonista de la foto, el seu rostre és transmés al del nen/a. La foto mostra una dona tendra, ma- ternar i propera.
45 19370310 Merletti	Un grup d'in- fermeres d'un hospital.	Preparada de propa- ganda (l'hospital és del PSUC).	Infermera de guerra.	Rere- guarda.	Publicada a La Vanguardia el 10 de març de 1937.	Peu de foto: "La retaguardia vive exclusivamente para la guerra". El peu reconeix la màxima entrega de la Rere-guarda i, per tant, de la dona.	Com tota imatge de Rereguarda mostra el grau de compromís de les dones. Malgrat tot el seu somriure no de- falleix mai.

Foto	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
46 19370331 -	Un grup de dones fent cua per aconseguir menjar amb la "cartilla" de racionament. Barcelona.	Preparada (totes les dones miren a càmera) neutra.	Ocupar-se de les feines de la casa (comprar)	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 31 de març de 1937.	Titular: "La tarjeta para el racionamiento de las subsistencias". És un titular neutre, sense connotacions. Descriu molt bé les dues fotos.	Aquesta foto mostra el paper domèstic de la dona. Ella és la que s'encarrega d'anar a buscar el menjar i del racionament. El rostre de les dones continua sent serè i amb somriures a la cara.
47 19370504 Centelles	Una dona sosté un pom de roses i somriu a càmera. Barcelona.	Preparada neutra.	Assistir a exposicions. Poder, també, divertir-se.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 4 de maig de 1937.	Peu de foto: "En los jardines de Pedralbes se ha inaugurado una exposición de rosas. Un aspecto de la misma". Fa un símil amb la dona i la rosa. A banda d'això és un peu força neutre.	Aquesta dona té les roses a l'alçada de la cara, se les fica a la seva altura. Connotació masculista. La dona viu feliç amb les seves "roses". Però la realitat és una altra.
48 19370513 Puig Farran	Grup d'infermeres i metges de la Creu Roja. Front d'Aragó.	Preparada de propaganda (motivar a les dones que es fecin voluntàries).	Infermera de la Creu Roja.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 13 de maig de 1937.	Titular: "LA CRUZ ROJA EN EL FRENTE DE ARAGÓN". És un titular neutre, descriptiu.	Les dones es troben a la primera fila, tot i el rol d'infermeres. El seu rostre no es tan expressiu i fins i tot es pot notar una certa tensió. Les dones estan a primera fila, però l'home sobresurt per les seves espatlles.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
49 19370513 Puig Farran	Una infermera junta,ent amb el metge curant un ferit del front. Front d'Aragó.	Preparada depropaganda (per mostrar els serveis que la Creu Roja està realitzant al Front de combat).	Infermera de la Creu Roja.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 13 de maig de 1937.	Titular: "LA CRUZ ROJA EN EL FRENTE DE ARAGÓN". És un titular neutre, descriptiu.	En primer pla es troba la infermera i el metge, fins i tot surt de forma més clara la infermera. El que es vol és destacar el paper de la dona, ja que els metges ja se sap el que fan.
50 19370523 Vilarrubias	Dues dones que passegen amb tot de nens refugiats. Banyoles.	Preparada de propaganda (suport als nens refugiats).	Voluntària en centres d'acollida de nens refugiats.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 23 de maig de 1937 (portada).	Titular: "Cataluña y los niños refugiados". El titular vol mostrar l'entrega de tota la població cap als nens refugiats, sobretot, però, de Catalunya. És un titular neutre.	A la foto hi surten dues dones, les dues amb un posat alegre i rialler. És el posat típic quan aquestes cuiden nens. Relació amb el paper de "mare" de la dona de l'època, segurament el rol en que se sentien més còmodes.
51 19370808 -	Tres de les joves assistents a la I Conferencia Nacional de la Mujer Joven. Barcelona.	Preparada de propaganda (Es podria utilitzar com a motivació per a les noies joves).	Ocupació política i solcial.	Rereguarda (Segona línia política).	Publicada a La Vanguardia el 8 d'agost de 1937 (portada).	Titular: "LA CONFERENCIA NACIONAL DE LA MUJER JOVEN". El titular és neutre i sense connotacions, però sense dir gairebé res destaca la importància de l'esdeveniment. En el peu de foto nombra els càrrecs de les dones de la fotografia, el seu estatus. La notícia ens mostra el poder de les dones.	Aquesta és una imatge clara del compromís social de la dona, a banda de la seva aportació a la Rereguarda pròpiament dita. La dona també pot organitzar congressos, conferències o pot tenir el càrrec de presidenta. El poder de la dona no tan sols a casa seva, també a la societat.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
52 19371003 -	Un grup de do- nes desfilant en un esdeve- niment espor- tiu. A baix a la dreta, soldats desfilant. Madrid.	Preparada (per la cura dels angles) neutra.	Realitzar ac- tivitats lúdi- ques i de lleure.	Rere- guarda (paper de farci- ment)	Publicada a La Vanguardia el 3 d'octubre de 1937.	Peu de foto: "En Madrid se celebró un festival depor- tivo militar en el que tomaron parte los grupos atlé- ticos femeninos de <Alerta>. En este acto tuvo ef- fecto la entrega de dos banderas". Aquest peu desta- ca la participació femenina en una activitat, a priori, d'homes. Les do- nes poden ser protagonistes de qualsevol esde- veniment.	La imatge de les do- nes desfilant surt en primer pla, en gran i amb els rostres per- fectament definits. No passa el mateix amb la imatge dels soldats desfilant. Per tant es pot parlar d'una dis- posició sexista de les imatges i de la infor- mació.
53 19371114 -	Una dona cata- lana amb un nen madrileny en braços. Madrid.	Esponània de propa- ganda (al peu nom- bra la dele- gació del Comissariat de Propa- ganda).	Mostrar el seu suport social a tota la resta de la població.	Rere- guarda.	Publicada a La Vanguardia el 14 de novembre de 1937 (portada).	Titular: "HOME- NAJE DE CATA- LUÑA A MA- DRID". És un titular neu- tre, sense con- notacions. Anun- cia la notícia. Ca- talunya rendeix homentage a Ma- drid per la seva dedicació a la República.	La imatge és clara- ment tradicionalista. La dona amb el nen als braços, imatge ma- ternal i dolça. La dona es mostra tendra, li toca la cara. De nou una imatge aïllada dels fets bèl·lics.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
54 19380120 -	Un grup de noies confeccionant roba pels més menuts. Barcelona.	Espontània neutra.	Confeccionar roba pels infants d'una colònia.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 20 de gener de 1938.	Titular: "Mujercitas de Mañana". És un titular clarament sexista. Es veu en el diminutiu del titular com també amb la seva intenció. Vol mostrar que la feina de la dona està ben coberta per les joves noies de la població. Al peu de foto afirma que "a nuestras mujercitas les agrada especialmente [...]"; es fa un judici previ de la imatge.	Les joves estan concentrades en la seva feina, assumint el paper que els hi "pertoca".
55 19380120 -	Un grup de tres dones cuinant. Barcelona.	Espontània neutra.	Preparar el menjar per als nens més necessitats.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 20 de gener de 1938.	Mateix titular que la foto 54. Peu de foto: "También son acogidas a <Ajut Infantil de Rere-guarda> estas muchachitas que preparan una rica comida". En aquest peu s'utilitza el diminutiu per parlar de les joves, reben, doncs, un tracte sexista.	És una imatge típica de rereguarda, la dona treballant pels altres. El que transmet la foto és una dedicació màxima i una entrega total.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
56 19380602 -	Una jove des- prés d'haver fet una do- nació de sang.	Esponània de propa- ganda (mo- tivar a la població a fer el ma- teix, una donació de sang o qualsevol aportació als soldats del front).	Servir els soldats del front.	Rere- guarda.	Publicada a La Vanguardia el 2 de juny de 1938.	Peu de foto: "La evacuada de Ma- drid Emma Virue- te, de 17 años, que se ha distin- guido por su acti- vidad en trabajos de guerra y a quien parece a demás leve azaña haber dado su sangre cuatro veces <<cuando nuestros herma- nos combatientes - son palabras suyas - la derra- man cada día en el frente>>".	És una fotografia que demostra la entrega de les noies joves, i les moltes formes com aquesta entrega es podia dur a terme. La imatge destaca per la seva solidaritat i l'aspecte seré i clar que mostra la pro- tagonista de la foto. El peu de foto és emotiu. Gens neutre. Vol des-tacar per sobre de tot la figura de la dona, dient-ne el nom, l'edat i les vegades que aquesta ha donat sang. A més d'a-fegir-hi les seves pròpies paraules.
57 19380612 -	Un grup de noies treba- llant en un taller de me- cànica.	Esponània de propa- ganda (pro- moure/de- nunciar l'ocu-pació de la dona dels llocs de treballs masculins).	Treballar en un taller de mecànica.	Rere- guarda (ocupaci- ó dels llocs de treball).	Publicada a La Vanguardia el 12 de juny de 1938.	Titular: "MIEN- TRAS LOS HOM- BRES LUCHAN EN LOS FRENTE... LAS MUJERES O- CUPAN SUS PUES- TOS DE TRABA- JO". El titular és molt clar. Els homes lluiten i les dones treballen. Però treballen ocupant els seus llocs de treball, els que abans pertanyien als homes.	La imatge ens mostra, doncs, un pla d'igual- tat: les dones també poden fer la feina dels homes. També es pot veure la idea del tre- ball en grup, la pinya que podien arribar a fer les dones en els moments més difícils.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
58 19380612 -	Dues noies treballant en un taller de mecànica.	Espontània de propaganda (promoure/denunciar l'ocupació de la dona dels llocs de treballs masculins).	Treballar en un taller de mecànica.	Rereguarda (ocupació dels llocs de treball).	Publicada a La Vanguardia el 12 de juny de 1938.	El mateix titular i comentari que a la foto 57.	Aquest cop són dues dones les que treballen intensament. El comentari, però, és el mateix. Les dones ja s'han fet amb els llocs de treball dels homes.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
59 19380612 -	Un grup de noies treballant en un taller de mecànica.	Esponània de propaganda (promoure/denunciar l'ocupació de la dona dels llocs de treballs masculins).	Treballar en un taller de mecànica.	Rereguarda (ocupació dels llocs de treball).	Publicada a La Vanguardia el 12 de juny de 1938.	El mateix titular i comentari que a la foto 57. El peu de foto remarca l'esforç i la valentia de les dones: "Todas las actividades de retaguardia [...] han sido aceptadas por nuestras mujeres y realizadas con toda eficacia por ellas".	Comentaris fotos 57 i 58.
60 19380619 -	Un grup de dones esperant l'arribada dels soldats. Girona.	Preparada de propaganda (honorar i benedir els soldats de la 43 divisió).	Esperar el soldat per cuidar-lo.	Rereguarda (la dona de la llar).	Publicada a La Vanguardia el 19 de juny de 1938.	Peu de foto: "Las muchachas del trabajo voluntario ofrecen flores, a su llegada, a los valientes de la 43 División". El peu utilitza l'adjectiu "valientes", fet que demostra que aquest cop els protagonistes són ells i no elles.	Aquesta és una imatge de submissió. La dona que espera el soldat i a més a més amb flors a la mà. La imatge es centra només en la primera fila de dones, però tot el públic de darrera és dones.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
61 19380728 -	Unes noies en portada gaudint de l'estiu i la platja. Barcelona.	Gairebé totes les fotos són preparades neutres (o bé de propaganda per promocionar la ciutat). La imatge de portada és muntatge de 6 fotos.	Gaudir d'un moment de pau, d'una matí assolat i prendre el sol a la platja.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 28 de juliol de 1938 (portada).	Titular: "FISONOMÍA INSOSPECHADA DE LA CIUDAD QUE LUCHA". El titular (i també el peu) presenten la imatge com una cosa puntual. La ciutat no s'oblida de la guerra, simplement aprofita la poca pau de que gaudeix. La dona també té dret a divertir-se.	És una imatge sexista, doncs per mostrar com la ciutat gaudeix d'un dia de platja tan sols fotografia dones.
62 19380915 -	5 dones a primera fila d'una graderia. Barcelona.	Preparada neutra.	Realitzar /assistir a activitats de lleure.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 15 de setembre de 1938.	Titular: "Una jornada de natación militar". El titular és força neutre. Però en el peu ja s'hi troben connotacions masculines: "bellas espectadoras".	La fotografia es clarament sexista ja que de tots els assistents a l'acte tan sols són fotografiades un grup de noies. És la fotografia que segurament crida més als lectors d'aleshores, perquè la majoria d'aquests són homes.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
63 19380918 -	Una dona voluntària en un menjador infantil dón de menjar dos nens.	Preparada de propaganda (destacar la feina de les dones a la Rereguarda).	Treballar als menjadors infantils.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 19 de setembre de 1938.	Peu de foto: "El gesto veraz y placentero de unos niños que comen protegidos por la sonrisa amable de una linda camarera". De nou hi trobem una con-notació sexista "linda", però a banda d'això és un peu descriptiu de l'acció.	És la imatge de la dona lligada als nens, la imatge perfecta de la Rereguarda. De nou hi trobem un rostre dolç i rialler (tot i que una mica enigmàtic). El que es busca amb la imatge és captivar el lector: amb les dones els nens estan bé.
64 19380929 -	Dues dones treballant en un tramvia.	Esponània de propaganda (fomentar el treball de les dones).	Ocupar els llocs de treball que abans pertanyien als homes.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 29 de setembre de 1938.	Titular: "NUEVAS ACTIVIDADES FEMENINAS: EL TRANVIA". El titular destaca el treball de la dona. És un titular, doncs, neutre.	Aquesta fotografia ens mostra el pla d'igualtat que estava assolint la dona. També amb l'aparent facilitat que realitzaven la feina (abans masculina).
65 19380929 -	Una dona rebent classes de comptabilitat.	Preparada (la noia somriu) de propaganda.	Rebre classes formatives per, seguitament, poder incorporar-se en un lloc de treball especialitzat.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 29 de setembre de 1938.	Titular: "NUEVAS ACTIVIDADES FEMENINAS: EL TRANVIA". El titular destaca el treball de la dona. És un titular, doncs, neutre.	Comentari foto 64. A més a més aquesta fotografia ens mostra la possibilitat que va adquirint la dona de poder ser ensenyada, Preparada prèviament per a realitzar una feina.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
66 19380929 -	Una dona manejant el torn en una fàbrica.	Preparada de propaganda.	Ocupar els llocs de treball que han deixat els homes que han anat al front.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 29 de setembre de 1938.	Titular: "NUEVAS ACTIVIDADES FEMENINAS: EL TRANVIA". El titular destaca el treball de la dona. És un titular, doncs, neutre.	Comentari foto 64. Destacar el rostre seré de la dona en qüestió.
67 19390219 -	Un grup de dones assistint a la població des de l'Auxili Social. Barcelona.	Preparada de propaganda (destacar la feina que duia a terme l'Auxili Social).	Abastir de menjar i serveis bàsics a tota aquella gent que no tenia recursos.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 19 de febrer de 1939.	Peu de foto: "Las risueñas, bellas, optimistas e incansables mujeres de Auxilio Social, verdaderas heroínas de la tarea de asistir a la población barcelonesa, acosada por el hambre y por toda clase de necesidades morales y materiales". Aquest peu elogia la feina de les dones a la rereguarda, el servei que ofereixen a la població. Presència de connotacions.	Una imatge que es repeteix és la de les dones ajudant els més necessitats sempre amb un somriure a la cara. Aquest fet provocava tendresa al lector, i feia augmentar l'admiració cap a la feina ben fet de la dona.
68 19390305 Pérez de Rozas i Sagarra	Un grup d'infermeres en un moment del seu temps de descans. Barcelona.	Preparada de propaganda.	Infermera.	Rereguarda.	Publicada a La Vanguardia el 5 de març de 1939.	Titular: "El Hospital móvil <<JOSÉ ANTONIO>>". El titular és neutre i sense connotació.	Aquesta fotografia de rereguarda no fa més que accentuar el grau de compromís que tenien les dones.

Foto	Contingut	Com	Ocupació	Rol	Publicad	Titular, Peu o	Observacions (pla
Data	(què, qui,	està	dona	relació	a o no	notícia	igualtat, compro-
Font	quan, on)	realitza-		guerra		(interpretació)	mís, normalitat)
69 Agost de 1936 Gerda Taro	Una miliciana republicana.	Preparada propaganda (la miliciana porta sabates d'arreglar i va molt ben vestida).	Miliciana	Lluita armada al front de guerra.	Forma part dels negatius trobats a la Maleta Mexicana.	-	És una fotografia preparada amb antelació, la fotografia ha estudiat els plans, la posició de la miliciana. També crida l'atenció la pistola que aquesta porta a la mà, sembla de joguina (contrasta amb els fusells de guerra). També cal destacar les sabates, de taló i de "mudar".
70 Agost 1936 Gerda Taro	Formació de dones d'una milícia Republicana.	Preparada neutra (Sembla un lloc aïllat, on tan sols hi són elles).	Miliciana	Lluita armada al front de guerra.	Forma part dels negatius trobats a la Maleta Mexicana.	-	Aquesta ja sembla més real, la vestimenta de les dones, el seu posat, etc, fan pensar que aquestes siguin, probablement, unes milicianes autèntiques.
71 Març 1939 Robert Capa	Un refugiat i una refugiada espanyola, segurament presenciant un bombardeig o un atac enemic. Camp de França.	Esponània neutra.	Segurament miliciana (ja que es troba al costat d'un soldat).	Lluita armada al front de guerra.	Forma part dels negatius trobats a la Maleta Mexicana.	-	En aquesta imatge el pla d'igualtat és total. Els dos estan ajupits, a la guàrdia, esperant alguna cosa. Probablement el que va voler captar el fotògraf era això, la por del moment, la realitat del front.

Foto	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
72 Març 1939 Robert Capa	Mare i fill al Camp Francès d'Argelers.	Espontània neutra.	Condicció de mare.	Rere- guarda, refugia- da.	Forma part dels nega- tius trobats a la Maleta Mexicana.	-	Aquesta imatge és un mirall clar del paper de la dona "mare". Les condicions en que es troben mare i fill augmenten la sensa- ció de tendresa, fins i tot llàstima. Aquesta imatge ja ens presenta el que vindrà a par- tir d'ara, on les dones tornaran enrere en el temps.
73 juliol de 1936 Brangulí	Sortida d'una columna de mi- licians cap al Front d'Aragó. Barcelona.	Preparada propagand a (la majoria miren a càmera amb el puny alçat).	Miliciana (al centre de la fotografia hi apareix una dona, en se- gon pla).	Lluita armada al front de guer- ra.	Present a l'exposició <i>Cambra Fos- ca 1936- 1946</i> de Josep Brangulí.	-	La foto es situa als ini- cis de la guerra. Els milicians (i milicianes) tan sols portaven una manta penjada al coll, es pensaven que seria cosa de poc temps. Destaca la il·lusió dels primers dies, on tot es veia guanyat (molts amb el puny alçat).
74 19360917 Brangulí	Miliciana de la centúria Fuster pertanyent a la caserna Carles Marx durant el lliurament d'una bandera. Barcelona.	Preparada propagan- da (el puny alçat de la miliciana, a més a més de la refe- rència a la bandera).	Miliciana	Lluita armada al front de guer- ra.	Present a l'exposició <i>Cambra Fos- ca 1936- 1946</i> de Josep Brangulí.	-	Envoltada de molts milicians, aquesta do- na és la protagonista de la foto. Rostre se- riós, però també il- lusionat. És una imat- ge molt realista.

Foto Data Font	Contingut (què, qui, quan, on)	Com està realitza- da	Ocupació dona	Rol relació guerra	Publicad a o no	Titular, Peu o notícia (interpretació)	Observacions (pla igualtat, compro- mís, normalitat)
75 1936-1938 Brangulí	Dues noies treballant amb una fresa en una indústria de guerra instal·lada en una fàbrica.	Preparada neutra.	Treballadora en una fàbrica.	Rereguarda.	Present a l'exposició <i>Cambra Fosca 1936-1946</i> de Josep Brangulí.	-	Una imatge més de l'ocupació dels llocs de treball que duïen a terme els homes. Aquesta imatge a priori xoca molt ja que la societat hi estava molt poc acostumada. Destaca el rostre serè de la noia, concentrada en la seva feina.
76 19370307 Brangulí	Federica Montseny en la seva intervenció a la Cloenda de la Setmana de Solidaritat de Catalunya amb Madrid. Barcelona.	Esponània propaganda (discurs polític).	Política	Rereguarda activa.	Present a l'exposició <i>Cambra Fosca 1936-1946</i> de Josep Brangulí.	-	Imatge que representa la lluita ideològica de la dona, ja vista anteriorment. L'actitud de la protagonista és segura, ferma i seriosa. Amb el puny alçat.
77 19370307 Brangulí	Teresa Pàmies en la seva intervenció a la Cloenda de la Setmana de Solidaritat de Catalunya amb Madrid. Barcelona.	Esponània propaganda (discurs polític).	Política	Rereguarda activa.	Present a l'exposició <i>Cambra Fosca 1936-1946</i> de Josep Brangulí.	-	Imatge que representa la lluita ideològica de la dona, ja vista anteriorment. L'actitud de la protagonista és segura, ferma i seriosa. El gest que fa és de força, d'unió.

5.- DISCUSSIÓ

Un cop elaborada la taula d'anàlisi de fotografies s'observa que en la primera columna, "Foto, data i font", el nom que es repeteix més vegades és el d'Agustí Centelles, un total de 16. En el reportatge de les dues primeres fotografies no se sap del cert si l'autor és Centelles o bé Josep Maria Sagarra, donat que el diari no concretava la font. A continuació hi trobem Puig Farran amb 7 fotografies, Sagarra i Villarubias amb un total de 5, Contreras i Vilaseca en firmen 3 cadascú, Merletti i Suárez un total de dues, i es queden amb una sola fotografia Maymó, Tarrayó i Pérez de Rosas.

Igual que passa amb les dues primeres fotografies, en la número 5, 6 i 7 comparteixen reportatge Contreras i Vilaseca, així doncs no se sap si les fotografies són d'un o altre. A més a més trobem moltes fotografies (núm. 12, 15 o 16) que han estat realitzades per agències fotogràfiques o bé cedides per altres mitjans (Wide Word, Universal o Roldán-May). Està clar que el protagonisme d'aquesta primera columna és d' Agustí Centelles, que referma la seva presència en el sector, com també la importància de les seves fotografies.

Aquest fet indica que Centelles era el fotògraf estrella de *La Vanguardia*, que segurament l'enviaven a tot arreu i cobria molts esdeveniments. A més a més, al final de la taula hi ha 9 fotografies que no estan extretes de La Vanguardia, sinó d'altres llocs. Dues són de la Gerda Taro (69 i 70), i formen part dels Negatius que es van trobar a La Maleta Mexicana igual que les dues de Robert Capa (71 i 72). La taula finalitza amb 5 fotografies de Josep Brangulí, que formen part de l'exposició *Cambra Fosca*.

La segona columna i la quarta, "Contingut de la fotografia" i "Ocupació de la dona", respectivament, es poden analitzar conjuntament ja que una fonamenta l'altra. La forma més visual i entenedora de mostrar les dades obtingudes és mitjançant la taula que es troba en la pàgina següent:

OCUPACIÓ DE LA DONA	FOTOGRAFIES	TOTAL FOTOGRAFIES
Sanitat	1, 2, 13, 32, 39, 45, 48, 49, 68.	9
Voluntariat ²⁸	3, 4, 9, 11, 14, 18, 19, 20, 23, 25, 26, 33, 40, 42, 43, 44, 50, 53, 54, 55, 56, 63, 67.	23
Miliciana	5, 6, 7, 8, 15, 17, 21, 24, 27, 29, 30, 34, 69, 70, 71, 73, 74.	17
Muller, mare ²⁹	10, 16, 22, 28, 31, 35, 46, 60, 72.	9
Política ³⁰	12, 36, 37, 51, 76, 77.	6
Ocupació dels llocs de treball	38, 41, 57, 58, 59, 64, 66, 75.	8
Lleure ³¹	47, 52, 61, 62, 65.	5

Taula 1: Agrupació de les dades extretes de la segona i la quarta columna de les taules d'anàlisi de fotografies (Contingut de la fotografia i ocupació de la dona)

Un cop extretes les dades de la segona i la quarta columna s'observa que l'ocupació més fotografiada és la del voluntariat. Evidentment és la que realitzaven la majoria de dones, però el fet que aquesta ocupació sigui la més fotografiada també vol dir que era la més accessible. Per a *La Vanguardia* era menys costós enviar un fotògraf a un casal de nens orfes que no pas al front de guerra a fotografiar milicianes i soldats. Igualment, el paper de la dona era pràcticament de rereguarda, ja que si agrupem l'ocupació de Sanitat, Voluntariat, Muller i mare, ocupació dels treballs i lleure surten un total de 54 fotos de 77, és a dir que en un 70 % de les fotografies analitzades hi trobem la dona realitzant una tasca de rereguarda.

Dins d'aquesta rereguarda cal destacar l'ocupació dels llocs de treball que abans pertanyien als homes. Les imatges comencen a ser visibles a partir de finals del 1937 i principis del 1938. No obstant, les 23 fotografies de Voluntariat van seguides de prop de les 17 imatges que tenen una miliciana com a protagonista, un 22 % de les imatges realitzades mostren la dona bèl·lica. Aquestes fotografies de les milicianes apareixen fins al 1937, quan la seva imatge comença a decaure i la il·lusió dels primers mesos es transforma en pànic. Pràcticament, a partir de 1937, la miliciana desapareix de les

²⁸ Aleshores la tasca del voluntariat no s'entenia tal com s'entén actualment. En aquest moment de la història, el voluntariat fa referència a feines de suport als combatents, com ara confeccionar roba, cuinar per a les milícies, fer donacions de sang, organitzar festes, etc.

²⁹ Imatge de la dona tradicional.

³⁰ Sindicats, organitzacions en defensa de les dones, xerrades de caràcter polític o bé social.

³¹ Assistir a actes populars, prendre el sol a la platja, etc.

fotografies de *La Vanguardia* – cal recordar que en el 1936 havia protagonitzat més d'una portada.

Finalment trobem la vessant política: la dona realitzant xerrades, mítings o bé conferències de caràcter social i, sobretot, polític. Tan sols són 6 les fotografies que mostren aquesta ocupació. És una xifra que no arriba al 8 %. Així doncs, les dones estaven força apartades de la política, però en canvi les poques que hi intervenien ho feien de forma continuada, en diferents escenaris i amb la passió per la paraula com a bandera. Estic parlant de persones com Dolores Ibárruri “La Pasionaria”, Federica Montseny o bé Teresa Pàmies, totes tres esmentades anteriorment en el marc teòric.

La tercera columna és fonamental per entendre la intenció de la fotografia, com també el paper que jugava la dona en la seva realització. De les imatges analitzades se n'extreu les següents dades:

ESPONTÀNIA		PREPARADA	
NEUTRA	PROPAGANDA	NEUTRA	PROPAGANDA
11	14	25	27

Taula 2: Agrupació de les dades extretes de la tercera columna (Com està realitzada) de les taules d'anàlisi de fotografies.

Tal i com s'aprecia en la distribució, guanyen la partida, clarament, les fotografies preparades. Aquelles instantànies prèviament pensades, on el/la protagonista mira a càmera, tot somrient o fent algun gest a la càmera, agraden molt més al lector i fan la fotografia molt més propera i íntima.

Com ja s'ha parlat a l'apartat del Comissariat de Propaganda, l'aspecte propagandístic va ser essencial en els anys de guerra, quan la gent estava molt pendent de la premsa i dels noticiaris. El 53 % de les fotografies analitzades (41 de 77) tenen un clar missatge propagandístic, de persuadir al lector sobre algun tema. Si es recupera la definició de “propaganda” segons el Comissariat³² s'observa que les fotografies segueixen aquesta pauta de la definició, ja que gairebé totes les imatges propagandístiques tenen la funció de mostrar al món la gran feina a la rereguarda; l'esforç que estan fent els soldats al front; el gran paper que està assumint la dona, etc. Està clar que aquesta definició tan sols era un pretext, ja que la finalitat d'aquestes imatges era la mateixa que qualsevol propaganda institucional o política: mostrar al món les meravelles del país i els seus habitants.

³² Difondre la cultura catalana arreu.

Pel que fa a la columna de la publicació de les fotografies, 68 es van publicar a *La Vanguardia* entre el 25 de juliol de 1936 i el 5 de març de 1939. Totes les imatges estan extretes dels suplementes que publicava aquest diari cada dia (fins el 1937) – menys dilluns, que no funcionaven els rotatius. A partir de 1937 aquests suplementes van esdevenir irregulars a causa de l'avançament de la guerra i de les dificultats cada cop més visibles que passava el país. D'aquesta manera els suplementes de *La Vanguardia* es van convertir en un habitual dels diumenges i d'alguns dijous.

Finalment es troben les dues columnes més importants de l'anàlisi, els peus de foto, titulars o notícies i la interpretació. Per sorpresa meua, *La Vanguardia* posa ben bé a la mateixa alçada la tasca dels soldats al front i la feina de les dones a la rereguarda. Això demostra l'impacte social que aquestes dones varen tenir en la societat, ja que les vegades que el principal diari del país les va anomenar no van ser precisament poques. A més a més, les milicianes no són tractades de forma discriminatòria en cap moment, tot al contrari, són elogiades i admirades. Si bé és cert que el punt més masculista el donen alguns titulars com, per exemple, el de la foto núm 19: “Esta *linda* muchacha leridana [...]”, on emfatitza l'aspecte físic de la dona.

Els papers que va jugar la dona durant la Guerra Civil varen ser tants que sembla increïble que els seus drets es degradessin pocs anys després. La República va donar a les dones unes ales que els hi van tallar massa ràpid. Quan veig imatges com la núm. 5, 8, 15, 17, 21 o 24, on les dones apareixen amb una arma a la mà, la llibertat a la cara, i un bri d'esperança als ulls, no puc evitar pensar en la seva valentia, en la seva actitud progressista que, d'altra banda, no espantava a la societat. Però aquestes imatges contrasten, a la vegada, amb les de rereguarda, on s'hi troba una dona tranquil·la, amb una imatge de silenci i soledat – tot i que en nombroses ocasions treballen en grups (núm. 26 o 67). El rostre de les milicianes és un rostre dur, seriós i segur. Elles sabien que estaven fent un pas de gegant per la llibertat de la societat en general i pels drets de les dones, en particular. Segurament, però, no eren conscients de com acabaria tot plegat. Potser no sabien que al cap de 70 anys encara es parlaria d'elles, ja que segurament consideraven del tot normal allistar-se al front. El posat tendre i sensible de les dones de rereguarda és un posat de resignació. Elles sabien que aquella era la seva feina i que la guerra no era la seva lluita. Al contrari que les milicianes, estic segura que no van pensar ni un moment en la importància que estaven tenint en el desenvolupament de la guerra ni del reconeixement que la premsa els hi donava. Eren dones pacífiques, que tan sols volien que tot allò s'acabés per tornar a veure els seus homes, i que els seus fills poguessin tornar a jugar al carrer, com abans.

Analitzar el perfil de les dones de rereguarda i de les milicianes ens ajuda a entendre moltes coses. La miliciana era una dona jove, amb tot per fer i res a perdre; segurament sense lligams, revolucionària i, per tant, amb poca relació familiar. Eren dones que volien canviar el món des de l'acció, que volien ser testimonis de primera línia, sense perdre's cap detall de la defensa de la democràcia. Les dones que treballaven en la rereguarda, per contra, eren dones de casa, de mitjana edat o més grans, amb la família formada. També eren nenes i noies adolescents que encara no podien prendre les seves pròpies decisions o no els deixaven. Probablement, moltes d'aquestes dones també volien canviar el món, però no gaudien d'aquest esperit combatiu de les primeres. Quan miro les fotografies on hi apareixen les dones treballant en feines de rereguarda m'envaeix una sensació molt estranya, enuig al pensar que elles ho van donar tot des l'última fila, perquè no volien ser protagonistes i que al final tothom es va oblidar d'elles, de la seva feina, de la seva dedicació i de la seva pena, perquè elles devien patir tant o més que qualsevol miliciana o soldat del front. El seu era el patiment de la impotència, patiment per l'absència de notícies, patiment per haver perdut l'home, els fills o el germà (o la filla miliciana).

La societat, mentre va durar la guerra, estava encantada amb la feina de les dones, la seva aportació en la rereguarda i, fins i tot, al front, però d'altra banda també es negava a acceptar aquesta evolució òbvia i inevitable cap a les millores de les seves condicions de vida, laborals i familiars. Els peus de fotografia ens informen de la feina magnífica de les dones però, atenció, elles no deixen de ser *lindas, hermosas* i, en alguns casos, *valientes muchachas* per a la societat.

Una fotografia que em va cridar molt l'atenció va ser la núm. 47, on la dona apareix amb un pom de roses a les mans, a l'alçada de la seva cara, pel que sembla, col·locat expressament per tal de donar peu a comparacions masculines. Aquesta és una imatge que amaga la realitat de guerra que, de tant en tant, proporciona algun descans per fer fotos meravelloses com aquesta, amb el seu corresponent peu: "En los jardines de Pedralbes se ha inaugurado una exposición de rosas. Un aspecto de la misma". El peu parla de roses, i ens indica que a la fotografia n'hi ha una, de rosa. D'altra banda, sobta que no esmenta per a res la dona que fa de "model", simplement ens diu que observem la imatge perquè hi veurem una rosa. La rosa és la dona? És quasi segur que aquest peu amaga una doble lectura i intenció.

En la majoria de fotografies, el rostre de la dona està cobert amb una rialla amable i agradable, que convida a pensar que tot va bé. Aquesta rialla i tendresa s'accentua quan la dona comparteix pla amb un nen/a. La imatge serena de la dona és fonamental per mantenir tranquil·la la societat – tot el tranquil·la que pugui estar una població que està vivint una guerra civil –, ja que la dona és el pilar de la casa, cuida els fills i fa el menjar. La dona sosté la societat i, si ella no riu, és impossible que rigui la població.

Apareix, però, un fort contrast en la foto núm. 35, on una dona salva el seu fill o germà de les runes. La dona també pren la imatge de patidora, la mare que pateix pels fills i la esposa que tem pel seu home, que lluita de fa mesos al front. La imatge núm. 72 amaga també un cert dramatisme. Aquesta dona que apareix a la fotografia cuida el seu fill, i l'entorn que l'acompanya ens transporta a un camp de refugiats, segurament sense gaire menjar i amb l'aigua escassejant. Aquesta ja és una imatge dels mesos finals del conflicte, on la dona ja ha abandonat la seva lluita armada i el paper a la rereguarda ja no serveix per a res. Quan la Guerra Civil s'acaba la dona cau en el més absolut oblit, retrocedint enrere en el temps.

Un cop feta l'anàlisi de les fotos, haver estudiat les dades i, prèviament, haver desenvolupat tota la teoria, puc afirmar amb veu ben alta que m'he quedat captivada per les milicianes; per aquestes dones que ho van donar tot per defensar les seves ideologies i creences al capdavant de les milícies. La seva acció es pot comparar amb personatges com "La Pasionaria", lluitadores nates que van preferir defensar les seves idees en el camp de la política. Però em quedo amb la idea de les primeres, perquè van trencar els esquemes de molta gent i van aconseguir que una dona com la de la fotografia núm. 24 pogués arribar a ser portada de *La Vanguardia*, perquè van crear un model propi de miliciana. També he quedat gratament sorpresa de la força de voluntat de les protagonistes, les dones, a l'hora d'ocupar els llocs de treball dels homes que es trobaven a front. La situació empitjorava, la guerra s'estava perdent i en lloc de quedar-se a casa cuidant dels fills i els avis decideixen anar a treballar, per tirar la família endavant, la societat i el món – sense oblidar, però, el paper de mare. Imatges com la núm. 57, 58 o 59 mostren les dones en plena activitat "masculina", fent feines de mecànica. Les fotografies transmeten perfectament la força que tenien, sobretot la 57, on s'hi pot interpretar una clara metàfora: les dones empenyent la societat, en grup, formant un bloc unificat i sòlid. Els rostres d'aquestes dones també són seriosos i durs, amb la responsabilitat a l'esquena de tirar endavant un país quasi sense homes, que està perdent la guerra, i que li espera un futur ben obscur i trist.

Una ocupació de la dona que m'ha sorprès molt és la de fer suport "moral" als ferits. La imatge núm 13 és molt clara, ja que la dona tan sols està llegint un diari, somrient i l'home se la mira encantat. La dona també era un "complement" per fer bonic, idea que s'arrelarà durant la segona meitat del segle XX.

La dona ha capitalitzat part del protagonisme del diari *La Vanguardia* apareixent en nombroses ocasions als seus suplementos i, en molts casos, en portada. Aquest és un fet fonamental a l'hora d'explicar l'evolució de la dona al llarg del segle XX i, sobretot, durant la Guerra Civil.

6.- CONCLUSIONS

La primera conclusió té com a protagonista Agustí Centelles. Ell té l'hegemonia gràfica de *La Vanguardia* i de la majoria de les fotografies. No obstant, se'l coneix únicament com a fotògraf de guerra, però si s'observen les fotografies analitzades destaca també com un clar fotògraf de la societat del moment.

En segon lloc el paper fonamental de la dona a la rereguarda. La dona fent tasques de voluntariat va ser la més fotografiada, tot i ser, en aparença, la imatge més tradicional. Probablement, les dones s'aferraven a l'ajut en la rereguarda davant de la impotència de no poder fer res més, tot i el paper de les valentes milicianes. Aquestes "heroïnes de la pàtria" van ser tractades en els seus inicis com això, unes dones valentes i amb ideologia republicana que lluitaven com els homes per aconseguir la llibertat. Sorpren observar que el diari *La Vanguardia* en cap moment publica res en contra d'elles, ans al contrari, les arriba a venerar. A aquest tractament d'igualtat s'hi suma l'orgull que tenia el diari per aquestes dones, com també per les moltes que es varen quedar a la rereguarda.

Però els rols de la dona no és queden aquí. Una tercera conclusió és la varietat de papers que aquesta va jugar, no solament en els dos pols de rereguarda i miliciària, sinó també la seva presència política, arribant a ser escoltada per tot el món i realitzant conferències i mítings arreu. Aquestes dones tenien un clar esperit de milicianes, de fet crec que si la seva edat, constitució o, fins i tot, el seu entorn els ho hagués permès haguessin estat al front, lluitant com les seves companyes. Eren dones entregades, i gaudien d'un excel·lent art de la retòrica, del saber parlar.

A més a més, trobem les dones que varen ocupar els llocs del treball "masculí", una nova ocupació més. Dones a qui no els van caure els anells a l'hora d'arranjar maquinària, treballar en fàbriques metal·lúrgiques o treballar al tramvia. Eren dones doblement fortes i entregades, ja que no tan sols havien d'anar a treballar sinó que – com molt bé recorda *La Vanguardia* en més d'una ocasió – en l'arribar a casa encara havien de fer de mares i en alguns casos d'esposa – si el seu marit no era al front – i de filla o jove. Era la dona sobreexplotada, la que ho va aguantar tot per veure feliços els seus, que va estar disposada a sacrificar la seva vida per salvar la família i, evidentment, el país. Realment eren dones de bandera.

I, per últim cal destacar l'important paper de la propaganda en temps de guerra. Parlo, sobretot, d'aquella propaganda encoberta, amagada en les fotografies publicades a *La Vanguardia* amb un clar rerefons propagandístic. Des de la premsa calia fer arribar a la població que tot anava bé, que la guerra estava guanyada i que els nostres soldats tornarien sans i estalvis a casa seva, amb les seves mullers, fills i família tota. Totes aquestes mentides tan sols les podia convertir en cruels veritats, la propaganda.

7.- FONTS D'INFORMACIÓ

7.1 BIBLIOGRAFIA

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. SERVEI DIDÀCTIC (2009). *Observació i anàlisi de fonts fotogràfiques*. Barcelona: Col·lecció Fem parlar les fonts, núm. 3.

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. SERVEI DIDÀCTIC (1996). *Cambra Fosta. 1936-1946. Imatges de Catalunya dels fotoperiodistes Brangulí*. Barcelona: Reedició del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.

FIGUERES, Josep M. (2010). *Periodisme en la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

FREUND, Gisèle (2006). *La Fotografía Como Documento Social*. Barcelona: Gustavo Gili.

NASH, Mary (1999). *Rojas: Las Mujeres Republicanas en la Guerra Civil*. Madrid: Taurus.

NASH, Mary (1975). *Mujeres Libres: España 1936-1939*. Barcelona: Tusquets Editor.

NASH, Mary (1988). *Més enllà del silenci: Les dones a la història de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Comissió Interdepartamental de Promoció

7.2 WEBGRAFIA

ANTONIO PANTOJA CHAVES. UNIVERSIDAD DE EXTREMADURA (2007). *Prensa y fotografía. Historia del fotoperiodismo en España*. Disponible a Internet a: <http://argonauta.imageson.org/document98.html>

ARROYO, Beatriz.. *Documentalismo técnico en la Guerra Civil española. Inicios del fotoperiodismo moderno en relación a la obra fotográfica de Gerda Taro*. UNIVERSITAT JAUME I. TESIS DOCTORALS EN XARXA (2011) Disponible a Internet a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/37917>

DIARI ARA. CULTURA (13/07/2012). *Les imatges oblidades en un arxiu de la Guerra Civil*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/bWwg8>

EL MUNDO. ARTE (07/01/2011). *La mirada del fotoperiodista*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/zAEUN>

EL PAÍS. ARCHIVO EDICIÓN IMPRESA. (12/07/2009). *"¡Te has cargado a la francesa!"*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/sncjw>

GENERALITAT DE CATALUNYA. MEMORIAL DEMOCRÀTIC. (2007). *Guerra Civil a Catalunya. Veus dels sense nom*. TRIBÓ, Gemma; SIERRA, Carmen; BASTIDA, Anna. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/b9Jxb>

LLEIXÀ, Roger. "La crisi del fotoperiodisme". *EL BLOC D'ESCACC. REFLEXIONS SOBRE PERIODISME, COMUNICACIÓ I CULTURA* (03/07/2012). Disponible a Internet a: <http://goo.gl/TUWdd> MORENO CULELL, Vicente. "La Guerra Civil a Catalunya (3): un país partit i assetjat". *SÀPIENS. CIÈNCIES SOCIALS EN XARXA*. (16/04/2011). Disponible a Internet a: <http://goo.gl/JluTx>

SÁNCHEZ ,Gervasio. "En fotografía, vivimos en un país repleto de fantoches". *EL MUNDO. FOTOGRAFÍA* (09/07/2012). Disponible a Internet a: <http://goo.gl/nsMYG>

SINC. HUMANIDADES: CIENCIAS DE LA INFORMACIÓN (15/02/2011). *Las fotografías de Gerda Taro durante la Guerra Civil, pioneras en fotoperiodismo moderno*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/R4mu4>

THE NEW YORK TIMES. ART & DESIGN (22/09/2007). *A Wartime Photographer in Her Own Light*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/8mPW8>

THE NEW YORK TIMES. ART & DESIGN (27/01/2008). *The Capa Cache*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/bHdUa>

7.3 FOTOGRAFIES I EXPOSICIONS

AJUNTAMENT DE BARCELONA. CIUTAT I CULTURA (17/10/2012). *Exposició "Retrats Companys" al Castell de Montjuïc*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/hDZjx>

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. EXPOSICIONS. *Cambra Fosca 1936-1946. Imatges dels fotoperiodistes Brangulí*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/loEVR>

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA. ARXIS EN LÍNIA. JOSEP BRANGULÍ. Disponible a Internet a: <http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/numRegistresAvan.do>

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA. ARXIS EN LÍNIA. JOSEP M. SEGARRA. Disponible a Internet a: <http://extranet.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/numRegistresAvan.do>

EL PERIÓDICO. SOCIEDAD (12/10/2012). *Corresponsal en África*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/zo5uB>

ICONOLO. PINTEREST. *Master of Photography: Robert Capa*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/6EXvR>

INTERNATIONAL CENTER OF PHOTOGRAPHY. LA MALETA MEXICANA. GALERÍA. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/KmhwY>

LA VANGUARDIA. HEMEROTECA. Disponible a Internet a: <http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/index.html>

THE NEW YORK TIMES. ARTS. *Robert Capa's Lost Negatives*. Disponible a Internet a: <http://goo.gl/xUya6>

7.4 MATERIAL AUDIOVISUAL

LA MALETA MEXICANA. UNA PELÍCULA DE TRISHA ZIF [enregistrament de vídeo, documental]. Disponible a Internet a: <http://www.maletamexicana.com/spanish/>

LLEIXÀ, Roger. *Reinventant el Fotoperiodisme* [enregistrament de vídeo, documental]. Treski Produccions. Disponible a Internet a: http://www.treskiproductions.com/reiventant_cat.html

TELEVISIÓ DE CATALUNYA. "FOTOGRAFIES". Capítol "Fotoperiodisme" [enregistrament de vídeo, programana de televisió]. Disponible a Internet a: <http://www.tv3.cat/videos/3985430/Fotoperiodisme>